

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Мельник Л. Ю.,

д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН

Дацій О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Вініченко І. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Гудзинський О. Д., д.е.н., професор, професор кафедри Національного університету біотехнологій і природокористування

Іванюта В. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, професор кафедри завідувач кафедри Державної академії статистики, обліку і аудиту

Коренюк П. І., д.е.н., доцент, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Корецький М. Х., д.держ.упр., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри Полтавської державної аграрної академії

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі

Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Сумського національного аграрно-економічного університету

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПП від 28.03.2011 року

ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

*Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"*

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

www.agrosvit.info

E-mail: economy_2008@ukr.net

Відділ реклами: Чурсіна А. М.

Коректор: Строганова Г. М.

Комп'ютерна верстка: Полулященко А. В.

Технічне забезпечення: Дідук Б. Б.

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 13 липень 2014 р.

У НОМЕРІ:

Кирилюк С. В., Риковська О. В.

Адаптаційний потенціал сільських громад:
теоретичні основи дослідження 3

Шевченко Н. О., Сичова М. О.

Роль інвестицій в підвищенні конкурентоспроможності
продукції 8

Добіжа Н. В., Лозінська К. В.

Особливості здійснення лізингових схем
у рамках управління інвестиційною діяльністю
підприємства 13

Демчук Н. І., Воловик Д. В.

Теоретичне обґрунтування визначення доцільності
здійснення інвестиційних проектів 17

Єгоров Б. В., Козак К. Б.

Державне регулювання регіонального продовольчого
ринку 24

Гінтулов Ю. В.

Одиничні параметри оцінки рівня ефективності
інвестиційної діяльності об'єктів харчової
промисловості 28

Халатур С. М.

Продовольча забезпеченість в умовах
глобального розвитку світогосподарських
відносин 32

Белік В. Д.

Удосконалення соціально-психологічних
методів управління на підприємствах харчової
промисловості 37

Тарасов Д. А.

Економічна природа кооперації у
сільськогосподарських товаровиробників 41

*Журнал включено до переліку наукових фахових видань
України, в яких можуть публікуватися результати
дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ
(постанова президії ВАК України № 1-05/2)*

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст
та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпропетровського державного
аграрно-економічного університету 26 червня 2014 р.

Підписано до друку 07.07.14 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 5,3. Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 0707/1.

Відруковано у ТОВ «ДКС Центр»

© АгроСвіт, 2014

№ 13 / 2014

CONTENTS:

<u>Kyryziuk S., Rykovska O.</u> ADAPTIVE POTENTIAL OF RURAL COMMUNITY: THEORETICAL BASIS OF INVESTIGATION	3
<u>Shevchenko N., Sycheva M.</u> THE ROLE OF INVESTMENT IN ENHANCING THE COMPETITIVENESS OF PRODUCTS	8
<u>Dobizha N., Lozinski K.</u> FEATURES OF LEASING SCHEMES IN THE MANAGEMENT OF INVESTMENT BY FIRMS.....	13
<u>Demchuk N., Volovik D.</u> THE THEORETICAL JUSTIFICATION FOR DETERMINING THE APPROPRIATENESS OF INVESTMENT PROJECTS	17
<u>Egorov B., Kozak E.</u> STATE REGULATION OF REGIONAL FOOD MARKET	24
<u>Tintulov Yu.</u> A SINGLE PARAMETER ESTIMATES LEVEL OF EFFICIENCY INVESTMENT FACILITIES FOOD	28
<u>Halatur S.</u> FOOD SECURITY IN THE GLOBAL DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY	32
<u>Belik V.</u> THE PERFECTION OF SOCIAL-PSYCHOLOGICAL METHODS OF MANAGEMENT AT THE ENTERPRISES OF THE FOOD-PROCESSING INDUSTRY	37
<u>Tarasov D.</u> ECONOMIC NATURE OF THE COOPERATIVES IN AGRICULTURAL COMMODITY	41

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.
- Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 338.43.02:332.012.33

С. В. Киристюк,

к. е. н., докторант відділу економіки і політики аграрних перетворень,

ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", м. Київ

О. В. Риковська,

к. е. н., старший науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень,

ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", м. Київ

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

S. Kyryziuk,

Ph. D., postdoctoral student of the Department for economy and policy of agrarian transformations

SO "Institute for economics and forecasting UNAS" Kyiv, Ukraine

O. Rykovska,

Ph. D., senior researcher of the Department for economy and policy of agrarian transformations SO "Institute for

economics and forecasting UNAS" Kyiv, Ukraine

ADAPTIVE POTENTIAL OF RURAL COMMUNITY: THEORETICAL BASIS OF INVESTIGATION

Визначено сутність соціоекономічної категорії "адаптаційний потенціал сільських громад"; узагальнено теоретико-методологічні підходи до дослідження адаптаційного потенціалу; обґрунтовано доцільність застосування концепції капіталів як методологічної основи дослідження адаптаційного потенціалу сільських громад; охарактеризовано структурні елементи нематеріальних активів адаптації.

Essence of socio-economic category "rural community adaptive potential" was defined; methodological approaches of adaptive potential investigation were generalized; there was substantiated necessity to use a community capitals concept as methodological basis for the investigation of rural community adaptive potential; the structural elements of the nonmaterial assets were characterized.

Ключові слова: адаптаційний потенціал громад, система капіталів, нематеріальні ресурси адаптації, добробут, сталий розвиток.

Key words: community adaptive potential, capitals concept, nonmaterial assets, welfare, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Тривале реформування економіки і суспільства впливає на життєдіяльність всього населення країни, примушуючи змінювати звичні моделі соціально-економічної поведінки у відповідності до нових вимог зовнішнього середовища. Трансформація земельних та майнових відносин, становлення принципово нових організаційно-правових форм господарювання негативно вплинули на матеріальний добробут більшості сільських сімей. Підтримка і тим більше підвищення рівня життя вимагають від селян значних зусиль на вибудовування адаптаційних стратегій на основі наявних ресурсів. Це актуалізує дослідження адаптаційного потенціалу громад як одного з чинників їх сталого функціонування і розвитку.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Існують різні підходи до визначення адаптаційного потенціалу, а питання щодо методів його формалізації в теорії адаптації є найменше розробленим. Є перші спроби оцінки адаптаційного потенціалу підприємств, які базуються на економічних показниках їх діяльності [1]. Також досліджується адаптаційний потенціал окремих соціальних груп, які змінюють свій статус: військовослужбовців, які звільняються зі збройних сил і переходять до цивільного життя; студентів як специфічної соціально-вікової групи, що знаходиться у процесі активного професійного і соціального становлення; працівників, які виходять на пенсію. Відмінності цільових установок між соціальними групами вимагають різних методо-

логічних підходів до оцінки їх адаптаційних можливостей.

Протягом останніх двох десятиліть актуалізувалися дослідження можливостей протидії та зниження негативних наслідків глобальних змін клімату. Незважаючи на загальний характер проблем адаптації, провідні колективи вчених вважають обґрунтованим розгляд питання її оцінки з позицій окремої громади. Такий підхід ґрунтується на тому що: глобальні та регіональні дослідження змін клімату мають певні просторові відмінності, які можуть бути ідентифіковані тільки на рівні громади; глобальні рішення не можуть бути ефективними без усвідомлення та активної участі громад тощо [2, с. 2—4].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є узагальнення теоретико-методологічних підходів до дослідження адаптаційного потенціалу сільських громад. Методологічною основою статті стали праці вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем соціалізації, соціальної адаптації, безробіття, якості життя і суспільного соціально-економічного розвитку на основі адаптаційного потенціалу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Адаптаційний потенціал досліджується у зв'язку із суттєвою переміною способу життя людей. Перш за все це зміна соціального статусу, звичних умов існування, координація життєвих пріоритетів і, як правило, перехід від кращого до гіршого. В процесі сільського розвитку адаптація проходить за багатьма каналами і включає систему взаємопов'язаних соціальних, економічних, політичних і культурних факторів, різні комбінації яких впливають на ефективність адаптації у динамічному середовищі. Зміна цього середовища може бути різновекторною: відкривати громаді нові сприятливі можливості, мати негативний вплив, або дія може бути невизначена.

Адаптаційний потенціал — це рівень пристосування латентних (прихованих) і явних можливостей групи або особистості до нових або змінюваних умов соціальної взаємодії [3] або ступінь відкритих можливостей індивідуума включатися в нові змінювані умови середовища [4]. Адаптаційний потенціал свідчить не лише про рівень пристосування, але й про можливості протидіяти негативним проявам перехідного періоду, забезпечуючи при цьому стабільно високу ефективність діяльності. Процес адаптації спрямований на досягнення такої рівноваги між окремою громадою і соціально-економічним середовищем, у результаті якої члени громади зможуть не лише "пристосуватися" і досягти певного рівня комфорту, але й розкрити свій творчий потенціал, сприяючи позитивним зрушенням у суспільстві.

Сталий сільський розвиток можливий лише за умови максимальної реалізації членами суспільства свого адаптаційного потенціалу. При цьому успіх адаптації залежить як від ступеня розвитку ресурсів, так і від потреби в них зовнішнього середовища. Таким чином, проблема полягає не тільки в наявності і розвиненості адаптаційних ресурсів, але й в їх "ліквідності".

Ще однією рисою успішності адаптації є динамічні властивості адаптаційного потенціалу. Успішність адаптації визначається не абсолютною, а відносною величиною потенціалу. Відносність величини особистісного адаптаційного потенціалу може розглядатися як механізм формування ресурсів, індивідуальний стиль їх витрачання, відновлення і взаємозбагачення, можливості компенсації відсутніх ресурсів, гнучкості їх використання в межах визначеного потенціалу. Через це навіть при низькій забезпеченості окремими ресурсами їх вдале поєднання за певних умов може привести до високої ефективності адаптації.

Результати дослідження адаптаційного потенціалу знайшли відображення у роботах вчених-теоретиків різних країн. Російські дослідники, зокрема Аврамова О.М., Логінов Д.М., у вивченні адаптаційного потенціалу віддають перевагу індивідуалізованій оцінці нематеріальних ресурсів адаптації [5, с. 24—34]. На їх думку лише такі нематеріальні ресурси, як рівень освіти, культури, професійної кваліфікації, а також соціальні зв'язки, не можуть бути втрачені чи відчужені в результаті зовнішніх впливів і "соціальних експериментів", які мали місце у 90-х роках минулого століття. Адаптаційні ресурси виступають в якості внутрішнього капіталу людини. Російські науковці об'єднують нематеріальні ресурси адаптації в єдиний інтегральний показник. Оцінюють його на основі припущення:

— про принципову співставність адаптаційних ресурсів. Оскільки розвиток кожного ресурсу є поступовим, то можуть бути визначені деякі інтервали, які характеризують рівень розвитку кожного з них;

— про рівновагу адаптаційних ресурсів — можливість компенсувати недостатність одного ресурсу іншими.

Одним із факторів, що досліджується в процесі аналізу адаптаційного потенціалу, є термін адаптації. До одних і тих же умов різні люди пристосовуються протягом різного періоду часу. Швидкість цього процесу є індикатором успішності адаптації. При цьому адаптаційний ефект може бути як короткотерміновим, тобто виражатись у пристосуванні до змін сьогодні, без збереження сталого ефекту в майбутньому, так і націлений на тривалу дію, коли у зв'язку із вимушеною зміною обставин відбувається закладення базису, можливо і довготривалого, для отримання

мання в перспективі більш стійкого і вигідного ефекту.

Кінцевою метою адаптації дослідники визначають формування гармонійно розвинутої особистості, задоволеної життям в цілому і різними його аспектами зокрема, спроможну швидко і ефективно реагувати на будь-які зміни зовнішнього середовища на мікрорівні (міжособистісні відносини в родині, трудовому колективі й інших соціальних групах) і на макрорівні (соціально-економічні, політичні, духовні реалії суспільства).

Дослідження адаптаційного потенціалу Богомолівим А.М. також стосуються особистісного рівня [6, с. 67—72]. Автор розглядає адаптаційний потенціал як системну властивість особистості, що обумовлює характер її адаптації у відповідь на вплив тих чи інших факторів чи умов зовнішнього середовища як спроможність особистості до структурних і рівневих змін. Важливими складовими адаптаційного потенціалу дослідник вважає механізми, способи використання і перетворення адаптаційних ресурсів, їх кількісних і якісних компонентів (виявлення, мобілізація, відтворення тощо). На його думку, аналіз структури адаптаційного потенціалу, ієрархії його елементів, якісної ідентифікації його внутрішніх і зовнішніх проявів і зв'язків, дозволяє більш виважено і надійно прогнозувати адаптаційний процес, чітко впливати на проблемні зони і підвищувати узгодженість, стійкість й інші характеристики потенціалу як системи.

Таким чином, російські науковці, досліджуючи адаптаційний потенціал, акцентують увагу на індивідуалізованій оцінці нематеріальних ресурсів, підкреслюючи тим самим людино-центристський характер розвитку суспільно-економічних відносин.

Дослідження адаптаційного потенціалу як соціоекономічної категорії актуальне як для країн з перехідною економікою, так і економічно розвинених. Колектив вчених Державної організації науково-промислових досліджень Австралії (CSIRO)¹ з 2005 р. активно займається розробкою та вдосконаленням підходів оцінки внутрішніх можливостей землекористувачів та фермерів адаптуватися до змін зовнішнього середовища, що прямо чи опосередковано впливає на їхню господарську діяльність. За мето-

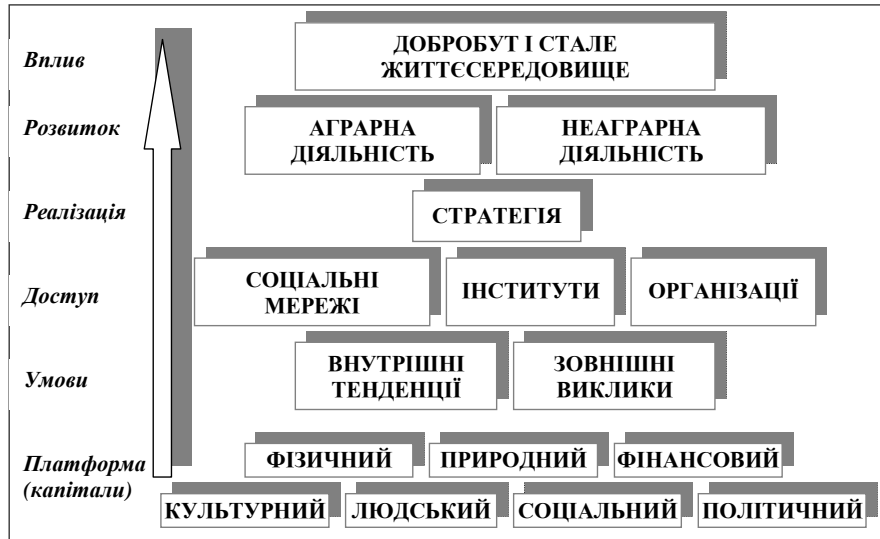

Рис. 1. Процес розвитку громади на основі системи капіталів

Джерело: адаптовано авторами за [10, с. 7—8].

дологічну основу розробленого авторами підходу взято концепцію сільського добробуту, запропоновану Еллісом у 2000 р. [7]. В її основі лежить розуміння розвитку громади та формування її добробуту як складного процесу капіталізації доступних ресурсів, об'єднаних у збалансовану систему капіталів (людських, соціальних, природних, фізичних, фінансових) — основу або платформу, на якій базуються процеси господарської діяльності. У 2008 р. американськими вченими на чолі з К. Флорою було запропоновано власне бачення розвитку сільської громади, що отримало назву концепція капіталів громади, яка ґрунтується на схожих вихідних позиціях капіталізації ресурсів, але додатково було виділено ще два типи капіталів — культурний та політичний [8]. Трансформація положень вище перелічених концепцій та теоретико-методологічне обґрунтування сутності процесу капіталізації ресурсів сільської громади знайшли своє відображення й у вітчизняній науці [9, с. 156—159].

Формування та збереження добробуту членів сільських співтовариств, як правило, здійснюється в достатньо складних умовах під впливом різного роду тенденцій та викликів. Подолання цих перешкод з метою розширення доступу до капіталу та його накопичення залежить від розвитку соціальних та інституціональних зв'язків (рис. 1). Розбудова інститутів та інституцій обумовлює розширення можливостей диверсифікації стратегії розвитку, яка передбачає набір альтернативних видів діяльності (аграрних і неаграрних), що підтримують сталий рівень добробуту, виходячи з внутрішніх можливостей.

¹ The Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization (CSIRO) — провідне наукове агентство Австралії, що охоплює широкий спектр досліджень у світовій науці.

Система капіталів дозволяє оцінити адаптаційні можливості сільської громади та визначити напрями цілеспрямованих дій для їх підвищення. Під адаптаційними можливостями з позиції системи капіталів слід розуміти емерджентні властивості об'єкта як збалансованої та полікомпонентної системи капіталів, що характеризується специфічними ознаками, відсутніми в окремо взятих елементах, які в умовах впливу факторів зовнішнього середовища здатні до гнучкого взаємозаміщення один одного.

З практичної точки зору адаптаційний потенціал сільської громади крізь призму системи капіталів проявляється у спроможності членів громади до колективних дій, утворення соціальних мереж та зв'язків з інституціями зовнішнього середовища. Разом з тим, вклад у розвиток індивідуального капіталу окремих членів громади є також важливим, адже людина з її особистісними характеристиками як член громади виступає одночасно як об'єкт розвитку (елемент системи капіталів), так і суб'єкт колективного управління, що приймає рішення щодо використання ресурсів для їх капіталізації. Очевидно, що від рівня розвитку індивідуальних характеристик залежить ефективність і прийнятих рішень, і досягнутих результатів.

Рівень адаптаційного потенціалу залежить від ступеня диверсифікації капіталів, адже з підвищенням останньої збільшується можливість взаємозаміщення капіталів. Проте потрібно враховувати, що кожен з видів капіталів має різний ступінь впливу на адаптаційні можливості й вимірюється на основі відповідних коефіцієнтів. Вага коефіцієнтів залежить від природи та особливостей явищ та процесів, що спричиняють необхідність пристосування та адаптації. Для визначення коефіцієнтів використовуються різні методи: експертних оцінок, рівномірно зважених, головних компонент та інші [11, 12].

Розгляд адаптаційного потенціалу з позицій системи капіталів є достатньо прийнятним, адже в його основу покладені принципи, що сприяють розвитку громади та сільському розвитку на засадах сталості. Цей підхід:

- діє у відповідності з пріоритетами та потребами сільської громади;
- спонукає до колективних дій та активної участі членів громади у її розвитку;
- ґрунтується на інтегрованому використанні локального досвіду та інноваційних знань;
- стимулює прийняття локальних рішень;
- через вирішення локальних проблем та підвищення добробуту місцевих громад сприяє нагромадженню національного багатства.

Ключовими положеннями підвищення адаптаційних можливостей для зростання добробуту громад у сільській місцевості мають стати —

збалансованість, взаємодоповнення та взаємозаміщення капіталів:

— баланс та взаємне доповнення капіталів навіть важливіші, ніж високий рівень розвитку окремого з них;

— капітали як елементи системи тісно пов'язані між собою, хоча ступінь цього зв'язку відрізняється: так, наприклад, для більшості типових сільських громад розвиток фінансового капіталу більшою мірою пов'язаний з активізацією фізичного, природного та людського капіталів, ніж з соціальним; проте розвиток фінансового капіталу членів сільських громад, об'єднаних в кооперативне формування, в першу чергу, залежить від розвитку людського та соціального капіталів й меншою мірою від фізичного та природного;

— розвиток системи капіталів підвищує добробут та стійкість життєвого середовища, що в подальшому забезпечує зростання рівня окремого з капіталів як елементу системи;

— недостатність розвитку окремого з капіталів може бути компенсовано активізацією інших капіталів, що обумовлено їх взаємозамінністю.

ВИСНОВКИ

Адаптаційний потенціал сільських громад — можливість полікомпонентної системи активізувати власні емерджентні властивості у відповідь на виклики змінюваних умов середовища. Завдання адаптації полягає у мобілізації всіх наявних ресурсів для визначення чітких життєвих планів, цілей і засобів їх досягнення, які сприятимуть конструктивному вирішенню проблем та орієнтовані на творчі перетворення зовнішнього середовища і реалізацію індивідуальних спроможностей.

Успішність адаптації залежить не лише від ресурсного забезпечення сільських громад, але й від швидкості адаптаційних дій, динамічних властивостей адаптаційного потенціалу, "ліквідності" адаптаційних ресурсів.

Прикладні дослідження адаптаційного потенціалу сільських громад доцільно проводити базуючись на положеннях концепції системи капіталів. Матеріальною основою виступає сукупність природного, фізичного і фінансового капіталів, нематеріальною — людський, соціальний, політичний і культурний капітали, які пов'язують у системне ціле матеріальні елементи, забезпечують їх упорядкованість у просторі і часі. Разом з цим індивідуалізована оцінка нематеріальних ресурсів адаптації (рівня освіти, культури, професійної кваліфікації селян, а також ступеню їх залученості до соціальних мереж) дозволить удосконалити адаптаційний процес, нейтралізувати негативні прояви і визначити пріоритетні напрями розвитку громад.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення чіткої структури адаптаційного потенціалу сільських громад, ієрархії його елементів, якісної ідентифікації його внутрішніх і зовнішніх чинників і зв'язків.

Література:

1. Зяблицкая Н.В. Методические подходы к оценке адаптационного потенциала предприятия [Электронный ресурс] / Н.В. Зяблицкая // Современные исследования социальных проблем [Электронный научный журнал]. — 2012. — № 1 (09). — Режим доступа: www.sisp.nkras.ru

2. Bryan E., Behrman J. (2013), "Community-based adaptation to climate change: A theoretical framework, overview of key issues and discussion of gender differentiated priorities and participation", CAPRI Working Paper No. 109. Washington, D.C.: IFPRI.

3. Кондратьев М.Ю. Психологический лексикон: в 6 т. / М.Ю. Кондратьев. — М.: ПЕР СЭ, 2005. — Т. 3. Социальная психология.

4. Райзберг Б. Современный экономический словарь [Электронный ресурс] / Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева. — Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/88/symbol/192/page/4>

5. Авраамова Е.М., Логинов Д.М. Социально-экономическая адаптация: ресурсы и возможности / Е.М. Авраамова, Д.М. Логинов // Общественные науки и современность. — 2002. — № 5. — С. 24—34.

6. Богомолов А.М. Личностный адаптационный потенциал в контексте системного анализа / А.М. Богомолов // Психологическая наука и образование. — 2008. — № 1. — С. 67—72.

7. Ellis S. Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries / Oxford University Press, Oxford. — 2000.

8. Flora C. et al. (2008) Community capitals: A tool for evaluating strategic interventions and projects [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.soc.iastate.edu/staff/cflora/ncrcrd/capitals.html>

9. Бородіна О.М. Теоретичні основи сільського розвитку на базі громад: капіталізація активів / О.М. Бородіна, С.В. Киризиук, О.В. Риковська // Економіка АПК. — 2011. — № 5. — С. 153—160.

10. Nelson R. et al. The potential to map the adaptive capacity of Australian land managers for NRM policy using ABS data / Report. — CSIRO. — 2007. — 42 p.

11. Sietchiping R. Applying an index of adaptive capacity to climate change in North-Western Victoria, Australia. Applied GIS / Monash University Press, 2007. — Volume 2. — Number 3. — P. 16.1—16.28.

12. Nelson R. et al. The vulnerability of Australian rural community to climate variability and change: Part 2 — Integrating impacts with adaptive capacity. Environmental Science and Policy / 2010. — 13. — P. 18—27.

References:

1. Zjablickaja, N. V. (2012), "Methodical approaches to assessment of adaptive capacity of the enterprise", *Sovremennye issledovanija social'nyh problem*, [Online], vol. 1 (09), available at: <http://www.sisp.nkras.ru> (Accessed 24 June 2014).

2. Bryan, E. and Behrman, J. (2013), *Community-based adaptation to climate change: A theoretical framework, overview of key issues and discussion of gender differentiated priorities and participation*, CAPRI Working Paper No. 10, IFPRI, Washington, D.C., USA.

3. Kondrat'ev, M. Ju. (2005), *Psichologicheskij leksikon [Psychology lexicon]*, vol. 3, PER SJE, Moscow, Russia.

4. Rajzberg, B. Lozovskij, L. and Starodubceva, E. (1999), *Sovremennij jekonomicheskij slovar [Modern Dictionary of Economics]*, [Online], available at: <http://www.ebk.net.ua/Book/Ses/a/0007.htm> (Accessed 24 June 2014).

5. Avraamova, E.M. and Loginov, D.M. (2002), "Socio-economic adaptation: resources and opportunities", *Obshhestvennye nauki i sovremennost'*, vol. 5, pp. 24—34.

6. Bogomolov, A.M. (2008), "Personal adaptive capacity in the context of system analysis", *Psichologicheskaja nauka i obrazovanie*, vol. 1, pp. 67—72.

7. Ellis, S. (2000), *Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries*, Oxford University Press, Oxford, UK.

8. Flora, C. et al. (2008), "Community capitals: A tool for evaluating strategic interventions and projects" [Online], available at: <http://www.soc.iastate.edu/staff/cflora/ncrcrd/capitals.html> (Accessed 17 June 2014).

9. Borodina, O.M. Kyryziuk, S.V. and Rykov'ska, O.V. (2011), "The theoretical basis of rural development at the community: the capitalization of assets", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 153—160.

10. Nelson, R. et al. (2007), *The potential to map the adaptive capacity of Australian land managers for NRM policy using ABS data*. Report, CSIRO, Canberra, Australia.

11. Sietchiping, R. (2007), "Applying an index of adaptive capacity to climate change in North-Western Victoria, Australia. Applied GIS", *Monash University Press*, vol. 2, N 3, pp. 16.1—16.28.

12. Nelson, R. et al. (2010), "The vulnerability of Australian rural community to climate variability and change: Part 2 — Integrating impacts with adaptive capacity", *Environmental Science and Policy*, vol. 13, pp. 18—27.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2014 р.

УДК 330.3.

Н. О. Шевченко,

д. держ. упр., доцент, професор кафедри економіки підприємства,
Академія муніципального управління

М. О. Сичова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій,
Дніпропетровський державний аграрний університет

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙ В ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ

N. Shevchenko,

Doctor of state management,

Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Academy of Municipal Management

M. Sycheva,

Ph.D., associate professor, assistant professor of management, Dnepropetrovsk State Agrarian Economics University

THE ROLE OF INVESTMENT IN ENHANCING THE COMPETITIVENESS OF PRODUCTS

У статті проаналізовано склад і структуру основних засобів сільськогосподарських підприємств України, динаміку інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності. Виявлено та оцінено взаємозв'язки інвестиційної активності та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

The article analyzes composition and structure of basic means of agriculture companies of Ukraine, the dynamics of investment in basic capital of sector by types of work. Identified and evaluated interrelations his of investment activity and competitiveness of agricultural products.

Ключові слова: основні засоби, структура, технічні засоби, інвестиції, інвестиційні ресурси, капітальні інвестиції.

Key words: basic means, structure, technical means, investment, investment resources, capital investment.

ВСТУП

Для України сьогодні актуальними є створення умов для розвитку економічно ефективного сільськогосподарського виробництва і підвищення конкурентоспроможності продукції, активізації інвестування в аграрний сектор економіки та подолання тенденції зменшення активної частини основних засобів.

Закономірності економічної динаміки визначають, що вищезазначені актуальні напрями розвитку сільськогосподарського виробництва можуть бути здійснені лише за умови інвестування в основні засоби підприємств.

Основні засоби є найважливішою частиною національного багатства суспільства і мають вирішальне значення в економіці будь-якої країни. Проблема удосконалення структури і підвищення ефективності використання основних засобів і виробничих потужностей займає центральне місце в ринковій економіці України. Від вирішення цієї проблеми залежить місце підприємства в господарській діяльності, його фінансовий стан і конкурентоспроможність на ринку. Це в повній мірі стосується і аграрного сектора економіки.

Метою використання інвестиційного потенціалу повинно стати передусім технічне пере-

Таблиця 1. Склад і структура основних засобів сільськогосподарських підприємств України (у фактичних цінах на початок року)

Показники	Роки						Відхилення 2011 р. до 2007 р.	
	2007		2009		2011		(+,-)	%
	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%		
Будинки, споруди та передавальні пристрої	24233,2	51,41	24129,2	42,99	30542,3	41,51	6309,1	126,03
Машини та обладнання	13129,7	27,86	20258,3	36,10	28090,6	38,17	14960,9	213,94
Транспортні засоби	3532,2	7,49	4847,1	8,64	6335,8	8,61	2803,6	179,37
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	202,7	0,43	297,4	0,53	286,9	0,39	84,4	141,53
Інші основні засоби	6035,1	12,81	6590,4	11,74	8326,9	11,32	2291,8	137,97
Разом	47132,9	100	56122,4	100	73582,5	100	26449,6	156,11

Джерело: складено за даними Державного комітету статистики України [7, с. 44].

оснащення сільського господарства. На сьогодні матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств ще спроможна виконувати основні технологічні операції, але вона відпрацювала свій технічний ресурс, причому близько 80% наявного парку становлять низькопродуктивні та морально застарілі машини. Зношеність машин та відсутність необхідних коштів у сільськогосподарських виробників не дозволяють виконувати потрібні обсяги ремонту наявної техніки, а тому її готовність різко знизилася.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— проаналізувати склад та структуру основних засобів сільськогосподарських підприємств України;

— проаналізувати динаміку інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності;

— виявити та оцінити закономірні взаємозв'язки інвестиційної активності та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основні засоби є основою продуктивних сил сільського господарства та забезпечують

належний рівень і темпи зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, саме тому ми розглянемо їх склад та структуру.

Структура основних засобів — це питома вага їх процентного співвідношення за певними ознаками в загальній вартості. Заведено виокремлювати активну та пасивну частини основних засобів, а також окремі підгрупи відповідно до їхнього функціонального призначення.

Активна частина основних засобів бере безпосередню участь у виробничому процесі й завдяки цьому забезпечує належний обсяг і якість продукції. Чим вища частка активної частини у вартості основних засобів підприємства, тим (за інших рівних умов) буде вироблено більше продукції і кращої якості [6, с. 34].

До активної частини основних засобів належать трактори, комбайни, автомобілі, сільськогосподарські машини й устаткування, робоча та продуктивна худоба, різний інструмент і пристрої, багаторічні насадження та ін. Серед них особлива роль належить технічним засобам, оскільки забезпеченість ними впливає на рівень конкурентоспроможності продукції.

Таблиця 2. Наявність основних видів техніки у сільськогосподарських підприємствах України, тис. шт. (станом на 1 січня кожного року)

Найменування техніки	Роки						2013 р. до 2003 р., %	Технологічна потреба, од. *	2013 р. до техно-логічної потреби, %
	2003	2005	2007	2009	2011	2013			
Трактори	273,6	233,9	196,1	160,6	140,2	322,2	117,8	400,0	80,5
Комбайни:									
зернозбиральні	57,4	50,0	47,2	38,9	36,1	54,6	95,1	75,0	72,8
кормозбиральні	21,3	16,5	14,6	9,9	8,2	7,8	36,6	17,0	45,9
кукурудозбиральні	6,3	5,2	4,8	3,1	2,7	2,5	39,7	9,5	26,3
бурякозбиральні	11,1	9,3	7,7	5,7	4,6	4,2	37,8	8,7	48,3

* Технологічна потреба в техніці за даними ННЦ ІМЕСГ [Національний науковий центр "Інститут механізації і електрифікації сільського господарства"].

Отже, можемо зробити висновок, що за період з 2007 по 2011 роки загальна вартість основних засобів збільшилась більш ніж в півтора рази. Що стосується структури основних засобів, то найбільшу питому вагу у їх складі займають будинки, споруди та передавальні пристрої. Разом з тим, в найбільшій мірі збільшилася частка машин та обладнання, які є активною частиною основних засобів. Це свідчить про те, що сільськогосподарські підприємства мають умови для виробництва більшого обсягу продукції кращої якості, тобто мають умови для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Аналіз забезпеченості підприємств технічними засобами допомагає встановити, в якій мірі склад машин і обладнання задовольняє виробництво, а наявна техніка сприяє виконанню необхідного обсягу робіт відповідно до прийнятої технології виробництва в оптимальні терміни та встановити потребу підприємств у технічних засобах.

На сьогодні технічний потенціал, що склався на селі, не відповідає сучасним вимогам світового аграрного виробництва (табл. 2).

За результатами аналізу видно, що стан забезпечення сільського господарства основними машинами не є однорідним. За даними таблиці видно, що за період з 2003 по 2011 роки кількість тракторів зменшилася майже вдвічі. Разом з тим, за останні два роки їх кількість зросла більш ніж у два рази і навіть перевищила показники 2003 року на 17,8%. Але й така позитивна динаміка не дозволяє досягти поки що технологічної потреби в даному виді техніки.

Що стосується комбайнів у цілому, то протягом всього періоду дослідження зберігається тенденція зменшення їх кількості. За такими їх типами, як кормозбиральні, кукурудзо-збиральні та бурякозбиральні не забезпечена технологічна потреба в них навіть на половину. Дещо інша ситуація спостерігається відносно зернозбиральних комбайнів. У 2013 році наявність цих комбайнів практично відновлена до рівня 2003 року, але не відповідає технологічній потребі. Не виключено, що таке положення пов'язане зі змінами структури посівних площ на користь зернових культур.

Не викликає сумніву, що положення, яке склалося з наявністю основних видів техніки у сільськогосподарських підприємствах України, не знімає існуючу проблему технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, яка залишається першочерговою, оскільки роз-

виток ефективного сільськогосподарського виробництва і підвищення конкурентоспроможності продукції неможливі на морально застарілій виробничій базі, зношеному устаткуванні.

На сьогодні матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств ще спроможна виконувати основні технологічні операції, але вона відпрацювала свій технічний ресурс, причому близько 80% наявного парку становлять низькопродуктивні та морально застарілі машини. Зношеність машин та відсутність необхідних коштів у сільськогосподарських виробників не дозволяють виконувати потрібні обсяги ремонту наявної техніки, а тому її готовність різко знизилася.

Відтворювальний процес у сільському господарстві тісно пов'язаний із системним оновленням спожитих засобів виробництва на якісно новій основі. Тому забезпечення сільськогосподарських товаровиробників технічними засобами відповідно до технологічних потреб і утримання їх у працездатному стані є однією з основних умов ефективного забезпечення організації виробничих процесів.

Загальновідомо, що нинішній фінансовий стан товаровиробників аграрного сектору економіки не дає їм змоги придбання технічних засобів та їх оновлення за рахунок власних коштів. Тому виникає проблема забезпечення підприємств технічними засобами, розв'язати яку можна шляхом інвестування в їх технічне переоснащення. В зв'язку з цим, інвестиції відіграють важливу роль для досягнення підприємствами наступних цілей:

- розширення і розвиток виробництва;
- недопущення значного морального і фізичного зносу основних фондів;
- підвищення технічного рівня виробництва;
- підвищення якості сільськогосподарської продукції;
- здійснення природоохоронних заходів та ін.

У кінцевому рахунку інвестиції необхідні для забезпечення нормального функціонування підприємств в майбутньому, їх стабільного фінансового стану та максимізації прибутку.

Світовий досвід показує, що ті країни, які досягли значних успіхів в аграрному секторі, мають потужне інженерно-технічне забезпечення та проводять заходи по технічному переоснащенню сільського господарства. Отанне є одним з визначальних факторів, які зумовлюють виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції на світо-

Таблиця 3. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності

Показники	Освоєно інвестицій в основний капітал, млрд грн.					
	2007	2008	2009	2010	2011	2011 до 2007, %
Усього	188,5	233,0	151,8	171,0	238,2	126,4
в т. ч. сільське господарство	9,2	16,7	9,3	13,1	17,9	192,5
промисловість	64,3	76,6	57,7	58,0	86,3	134,2
будівництво	9,1	12,5	5,3	4,9	8,5	93,4
торгівля	17,8	24,4	14,1	11,8	17,3	97,2

Джерело: складено за даними Державного комітету статистики України [7, с. 44].

Таблиця 4. Прогноз обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства України на період до 2020 р. (у цінах 2010 р.), млрд грн.

Показники	Рік		
	2010 факт	2015 прогноз	2020 прогноз
Інвестицій в основний капітал сільського господарства за рахунок всіх джерел	13,1	31,6	47,1
Інвестицій сільгоспвиробників	12,1	30,0	45,0
У тому числі за рахунок:			
власних джерел	8,0	19,6	30,0
залучених та інших джерел	4,1	10,4	15,0
Інвестицій особистих селянських господарств	1,0	1,6	2,1

вому ринку та забезпечують продовольчу безпеку держави. Виходячи з цього, особливо актуальними є питання, які пов'язані з інвестиціями в технічне переоснащення виробництва сільськогосподарських підприємств.

Відповідно до Закону України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.91 р. під інвестиціями розуміють всі види майнових і інтелектуальних цінностей, вкладені в об'єкти підприємницької діяльності й інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [1, с. 3—4].

Інвестиції можна розглядати з різних точок зору: широкому та вузькому змісті.

У широкому змісті інвестиції можна трактувати як:

- затрати на виробництво і накопичення засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів;

- затрати, які спрямовані на створення нових, реконструкцію і розширення діючих основних засобів, що функціонують в галузях матеріального виробництва і невиробничій сфері;

- поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності;

- довгострокові вкладення капіталу на здійснення різних видів економічної діяльності.

У вузькому змісті — це придбання засобів виробництва, капітальні вкладення, використання доходу для збільшення основних засобів, спрямованих на розвиток виробництва [4, с. 45—49].

Серед усіх напрямів інвестування провідне місце займають капітальні інвестиції. З їх допомогою відтворюються на простих і розширених засадах основні засоби виробництва, тобто створюється матеріальна основа для підвищення продуктивності живої праці на базі впровадження комплексної механізації і автоматизації виробництва. Ці інвестиції включають: нове будівництво, реконструкцію, модернізацію, технічне переозброєння підприємства та інші напрями поповнення основних засобів [5, с. 31—33].

Як свідчать дані таблиці 3, за останні п'ять років відбувається поступове зростання темпів інвестування у економіку України: інвестиції в основний капітал у 2011 році, порівняно з 2007 роком збільшилися на 26,4%, при цьому в сільське господарство — на 92,5, у промисловість — на 34,2, у будівництво знизилась — на 6,6, торгівлю — на 2,8%, що свідчить про привабливість аграрного сектора економіки.

Необхідно зазначити, що останнім часом держава проводить політику, спрямовану на залучення інвестицій в різні галузі економіки, сприяє технічному і технологічному переоснащенню виробництва, в тому числі в сільському господарстві. Це підтверджуються прийняттям Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року.

Метою Програми є забезпечення сталого розвитку сільських територій, підвищення рівня життя сільського населення, охорона навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва.

Для виконання прийнятої програми передбачено застосування стратегії сталого розвитку сільських територій на основі оптимізації їх соціальної і виробничої інфраструктури, підвищення рівня зайнятості сільського населення, зменшення трудової міграції, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, нарощування його обсягів, покращення якості і безпеки сільськогосподарсь-

кої продукції, охорони довкілля та відтворення природних ресурсів [2, с. 10—11].

Для виконання Програми необхідно близько 300 млрд гривень, з них за рахунок коштів державного бюджету 148 млрд гривень.

Оскільки одним з визначальних факторів, які зумовлюють виробництво конкурентоспроможної на світовому ринку сільськогосподарської продукції та забезпечують продовольчу безпеку держави є інвестиції в технічне і технологічне переоснащення виробництва сільськогосподарських підприємств, розглянемо прогноз їх обсягів на період до 2020 року.

Розрахунки здійснено з урахуванням завдань щодо виробництва продукції, визначених Державною цільовою програмою сталого розвитку сільських територій України на період до 2020 року, якою передбачено збільшення майже вдвічі обсягів виробництва валової продукції сільського господарства, значного нарощування експортного потенціалу, оновлення матеріально-технічної бази галузі, переведення її на інноваційний шлях розвитку.

Таким чином, інвестиційні ресурси — рушійний фактор розвитку будь-якого економічного процесу. Інвестиції дають ефект, не лише збільшуючи кількість робочих місць і обсяги виробленої продукції, а й знижуючи вартість одиниці продукції, покращуючи її якість, підвищуючи рентабельність виробництва, умови праці та її продуктивність, тобто безпосередньо впливають на підвищення конкурентоспроможності продукції і як наслідок на підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору і країни в цілому.

ВИСНОВКИ

Дослідження показали, що основні засоби становлять головну частину матеріально-технічної бази будь-якої галузі, в тому числі сільськогосподарської. На основі їх зростання збільшуються економічний потенціал і виробничі можливості галузі та технічний рівень виробництва.

Підвищення частки активної частини в основних засобах підприємств, що сприятиме збільшенню обсягів виробленої сільськогосподарської продукції та поліпшенню її якості, можливе при умові активізації інвестиційної діяльності в галузі.

Інвестиції відіграють значну роль як на макро-, так і на макрорівні, в першу чергу для подолання проблеми щодо зменшення активної частини основних засобів сільськогосподарських підприємств у загальній їх структурі. Від вирішення цієї проблеми залежить ство-

рення умов для розвитку економічно ефективного виробництва і підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. — Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1991. — № 47.
2. Програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>
3. Инвестиционная привлекательность экономических систем [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.investment.ru/>
4. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент. — К.: Итем ЛТД, 1995.
5. Щукін Б.М. Інвестування: курс лекцій. — К.: МАУП, 2004.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку "Основні засоби", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. — № 92.
7. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2011 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law "On Investment Activity", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 47.
  2. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2014), "Sustainable Development Program for rural areas until 2020", available at: <http://www.minagro.gov.ua/> (Accessed 22 May 2014).
  3. Investment.ru (2014), "Investment attractiveness of economic systems" available at: <http://www.investment.ru/> (Accessed 22 May 2014).
  4. Blank, I.A. (1995), Investytsijnyj menedzhment [Investment Management], Ytem LTD, Kyiv, Ukraine.
  5. Schukin, B.M. (2004), Investuvannia: Kurs lektsij [Investing: Lectures], MAUP, Kyiv, Ukraine.
  6. Ministry of Finance Ukraine (2000), Order "On approval of Regulations (Standard) Accounting 7 "Fixed Assets"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (Accessed 22 May 2014).
  7. State Statistics Service of Ukraine (2012), "Statistical Yearbook "Agriculture in Ukraine" in 2011", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 22 May 2014).
- Стаття надійшла до редакції 24.06.2014 р.*

УДК 339.187.61.

Н. В. Добіжа,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету, м. Вінниця

К. В. Лозінська,

викладач, Вінницький коледж економіки та підприємництва Тернопільського національного економічного університету, м. Вінниця

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЛІЗИНГОВИХ СХЕМ У РАМКАХ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

N. Dobizha,

Ph.D., associate professor, assistant professor of finance and credit,

Vinnytsia Training and Research Institute of Economy, Ternopil National Economic University, Vinnitsa

K. Lozinski,

teacher, Vinnytsia College of Economics and Business Ternopil National Economic University, Vinnitsa

FEATURES OF LEASING SCHEMES IN THE MANAGEMENT OF INVESTMENT BY FIRMS

Істотним елементом інвестиційної політики підприємства є процес розробки та реалізації інвестиційних проектів. Лізинговий проект, як і будь-який інший інвестиційний проект, може розглядатися в якості об'єкта управління з різних сторін, що відображають сутність проведених заходів і склад розроблюваної документації. Ефективність управління лізинговим проектом визначається як його характеристиками, так і вибраним управлінським підходом.

An essential element of the investment policy of the company is the development and implementation of investment projects. Leasing a project like any other investment project can be considered as a control object from different angles, reflecting the nature of the activities and composition of the developed documentation. Effectiveness of the leasing project is defined as its characteristics and selected management approach.

Ключові слова: інвестиційна політика, лізинговий проект, інвестиційний проект, управління лізинговим проектом, лізинговий платіж.

Key words: investment policy, project leasing, investment project management project leasing, lease payment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для прийняття рішення про спосіб інвестування в умовах ринку необхідна їх оцінка та вибір найбільш ефективного варіанту. При цьому на перший план висувається проблема визначення методу оцінки, найбільш повного врахування впливу негативних і позитивних факторів на кінцевий результат. На ринку фінансових інструментів в сучасних умовах провідну позицію займає лізинг. Насамперед, лізинг — це форма інвестування, один

з каналів надходження засобів до підприємств. Тому саме лізинг можна розглядати як один з найефективніших способів виходу підприємства зі стану кризи. Саме тому глибоке наукове опрацювання інвестиційних можливостей лізингових операцій в сучасних умовах розвитку економіки, розробка практичних і теоретичних основ їх розвитку і впливу на стан інвестиційного потенціалу підприємства є актуальною і практично важливою задачею.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням фінансування інвестицій та застосуванням лізингу зокрема займалися відомі зарубіжні вчені, такі: як Х.-Й. Шпіттлер, Т. Кларк, Р. Брейлі, Л.-Дж. Гітман та ін. З переходом країн СНД до ринкових відносин розв'язанню даних питань були присвячені роботи багатьох російських (В. Газман, Н. Адамова, М. Агафонова, Е. Кабатової, А. Митяков та ін.) і вітчизняних (Б. Луціва, А. Пересади, Н. Внукової, І. Бланка, Г. Куліш О. Шкуратов, А. Барабаш, М. Пастернак, І. Покотило тощо) науковців.

МЕТА СТАТТІ

Дослідження особливостей застосування лізингу як інвестиційного інструменту, а також найефективніших методик здійснення лізингових платежів.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз особливостей ринку лізингових послуг показав, що лізинг в даний час є одним з небагатьох способів довго- та середньострокового фінансування, доступних українським підприємствам. У більшості випадків лізинговий договір укладається строком на 3 роки і найчастіше дорівнює або незначно менше терміну амортизації предмета лізингу. Широкий спектр обладнання, що підпадає під сферу дії лізингових компаній, 50 % з якого складає виробниче обладнання, говорить про те, що лізингові компанії фінансують реальний сектор економіки. Лізинг продовжує бути альтернативним механізмом фінансування підприємств малого та середнього бізнесу, про що свідчить аналіз портфелів угод проаналізованих лізингових компаній. Більшість лізингових угод фінансується українськими банками і виражається в гривнях, без встановлення валютного еквівалента, таким чином, підприємства-лізингодержувачі застраховані від ризику зміни курсу валюти [5].

На сьогоднішній день банки не готові надавати кредитні ресурси по всіх угодах, запропонованим лізинговими компаніями, з ряду причин: від сумніву в платоспроможності майбутнього лізингодержувача до обмеження розміру кредиту на одного дебітора.

Таким чином, лізингові компанії змушені вишукувати нові способи залучення необхідних грошових коштів для придбання лізингового майна. Такими є договори позики та фінансування під відступлення грошової вимоги (факторинг), а також корпоративні форми фінан-

сування шляхом збільшення статутного капіталу і розміщення облігацій.

У силу того, що лізингові угоди носять тривалий характер, а банки вкрай неохоче йдуть на надання "довгих" кредитів або ж взагалі неможливо залучити банківський кредит, необхідність виникає у застосуванні до предмета лізингу особливих правил амортизації, що дозволяють скоротити термін лізингової угоди, а значить, і термін кредитування.

Досліджуючи види лізингу, слід зазначити, що на сучасному етапі його розвитку лізингові операції можна характеризувати за двома ознаками: лізинг з неповною окупністю, лізинг з повною окупністю. Розгляд етапів, загальної схеми лізингового процесу і особливостей структури лізингових відносин дозволило виявити сутність лізингу як форми інвестиційних відносин. Успішне функціонування лізингу як форми підприємницької діяльності значною мірою визначається і тим, наскільки ефективною є система управління [3].

Одним з основних умов функціонування лізингової діяльності є лізингові платежі, одержувані власником об'єкта лізингу. У ході дослідження були виявлені основні фактори, що враховуються при розрахунку лізингової плати. Нами виявлені варіанти схем розрахунку графіків платежів, відзначені позитивні і негативні сторони і запропоновано вирішення проблем, пов'язані з реалізацією тієї чи іншої схеми. Так, наприклад, на формування графіка лізингових платежів, крім тривалості терміну лізингового договору, впливає і його співвідношення з терміном повної амортизації і терміном банківського кредитування, тобто можливі такі варіанти розрахунку графіків лізингових платежів:

- 1) термін кредиту = термін лізингу = термін повної амортизації;
- 2) термін кредиту < термін лізингу = термін повної амортизації;
- 3) термін кредиту = термін лізингу < термін повної амортизації;
- 4) термін кредиту < термін лізингу < термін повної амортизації.

При обліку предмета лізингу на балансі лізингодавця вибір того чи іншого варіанту робить помітний вплив на формування лізингових платежів, оскільки різниця в термінах кредитування і самого лізингу веде до відмінності в порядку визначення доходів, витрат і прибутку лізингової компанії. Така ситуація, звичайно ж, позначається і на привабливості

лізингової схеми для потенційних лізингоотримувачів.

1. Термін кредиту = термін лізингу = термін повної амортизації.

Така ситуація є найбільш зручною для лізингодавця, оскільки порядок визначення прибутку лізингодавця при формуванні фінансових результатів з метою податкового обліку, відповідає реальній прибутку лізингової компанії.

Для цілей визначення об'єкта оподаткування з податку на прибуток лізингові платежі є доходами від реалізації, оскільки являють собою виручку від реалізації послуг, що надаються лізинговою компанією на постійній основі. Зазначені доходи зменшуються на величину зроблених і документально підтверджених витрат. Зокрема, на витрати можуть бути віднесені амортизаційні відрахування, відсотки за залученими кредитами, які можуть зменшити оподатковувану базу лізингодавця.

Таким чином, сума всіх витрат і прибутку лізингодавця дорівнює доходам від реалізації лізингодавця (лізинговим виплата), тобто віднімаючи з щомісячних платежів амортизаційні відрахування, відсотки, податки і т.д., лізингодавець одержує щомісячний фінансовий результат для налогобложения, відповідний реально закладеної в графік лізингових платежів щомісячної маржі [6].

2. Термін кредиту < термін лізингу = термін повної амортизації.

Дана ситуація може бути викликана неможливістю залучення лізингодавцем позикових джерел для фінансування лізингової угоди на термін, що дорівнює терміну амортизації устаткування. Для лізингоодержувача позитивним моментом буде те, що більш короткий термін договору, найімовірніше, вплине на зменшення лізингових платежів. Для розрахунку графіка лізингових платежів використовуються ті ж принципи, що і в першому випадку, але тут виникають складнощі з утворенням "надприбутки" лізингової компанії.

Для такої ситуації характерно те, що щомісячні лізингові платежі протягом терміну кредитування перевищують щомісячні витрати і маржу лізингодавця, а після закінчення терміну кредитування, навпаки, стають набагато менше.

3. Термін кредиту = термін лізингу < термін повної амортизації

Дана ситуація так само, як і попередня, може бути викликана неможливістю залучен-

ня лізингодавцем позикових джерел для фінансування лізингової угоди на термін дорівнює терміну амортизації устаткування або ж, навпаки, небажанням або неможливістю лізингоодержувача розраховуватися за довгострокові кредитні ресурси, рівні за тривалістю терміну повної амортизації лізингового майна. Однак зазначена ситуація, при якій термін договору лізингу менше терміну повної амортизації, і протягом дії договору виплачена повна вартість об'єкта лізингу, пов'язана з низкою негативних наслідків, пов'язаних з передачею залишкової вартості майна на баланс лізингоодержувача.

Якщо зазначена передача не передбачає умови оплати, що в принципі і не логічно, бо лізингоотримувач вже виплатив повну вартість об'єкта лізингу, в обліку учасників угоди неминуче утворення фінансового результату, рівного залишкової вартості обладнання. При цьому, в обліку лізингодавця утворюється збиток, який він не зможе віднести на витрати одноразово. Фінансовий результат (прибуток) лізингоодержувача, що утворився внаслідок безоплатного отримання майна, також послідовно визначається податковим законодавством як об'єкт оподаткування.

Якщо передача обладнання проводиться за умовною оцінкою, то це вирішує проблему лізингоодержувача, пов'язану з утворенням оподатковуваного прибутку. Однак в обліку лізингодавця все одно утворюється збиток, відповідний різниці між залишковою вартістю майна та його умовної оцінкою, який включається до складу інших витрат платника податку рівними частками протягом строку, який визначається як різниця між терміном корисного використання цього майна і фактичним терміном його експлуатації до моменту реалізації. При цьому лізингова компанія протягом договору лізингу заплатить податок на прибуток з різниці між лізинговими платежами і амортизацією (і іншими витратами).

З метою уникнення додаткових витрат по угоді, пов'язаних із збільшенням податкових платежів, можна запропонувати наступні варіанти:

1. Кваліфікувати аванс, який стягується при здійсненні більшості лізингових угод, як платіж в рахунок викувної вартості майна, визначивши його величину, як рівну залишкової вартості обладнання по закінченні договору лізингу.

2. Передати майно на баланс лізингоодержувача. Відповідно, не виникне проблем з передачею залишкової вартості об'єкта в

кінці договору і утворенням фінансових результатів. При цьому необхідно врахувати таке: відповідно до чинного законодавства, лізингоодержувач незалежно від методу обліку майна буде відносити на собівартість лізингові платежі, і протягом дії договору лізингу має право застосовувати прискорену амортизацію. Після закінчення терміну договору залишкова вартість майна амортизується в звичайному порядку (без застосування коефіцієнта прискорення), що тягне за собою і збільшення виплат з податку на майно.

Щоб скористатися можливістю застосування прискореної амортизації протягом усього строку корисного використання обладнання, необхідно збільшити термін договору лізингу до строку повної амортизації [4].

Для мінімізації ризику по лізинговій операції, лізингодавець вимагає з лізингоодержувача передоплати в розмірі 20—40 % від вартості. Аванс сплачується з власних коштів у рахунок лізингових платежів, тобто списується на витрати у лізингоодержувача рівномірно протягом договору лізингу. Лізингоодержувач виплачує всю суму амортизаційних відрахувань і ПДВ на амортизаційні відрахування (це повна вартість майна), отже, необхідно провести зниження підсумкових виплат на вже вироблену лізингоодержувачем попередню оплату. Залік авансу, як уже згадувалося, відбувається щомісячно рівними частками протягом усього терміну лізингу. Отже, щомісячний лізинговий платіж зменшується на суму щомісяця зачитуємо авансу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, оцінивши методики здійснення лізингових платежів, ми дійшли висновку, що найефективнішим є метод розрахунку лізингових платежів, заснованого на реальному потоці грошових коштів. Так, лізингодавець не відчуває труднощі з виплатою кредиту та податків, оскільки лізингові платежі повністю відповідають витратам лізингодавця.

Не дивлячись, на різноманітність схем управління лізинговими платежами, застосування лізингу як інвестиційного фінансового інструменту потребує свого вдосконалення. Зокрема ми пропонуємо застосування комп'ютерної програма, яка складена на базі вищезазначеної методики, і основним призначенням якої є врахування у розрахунках усього спектру вимог, умов і пропозицій, що допомо-

же підприємству вирішити питання вибору з декількох альтернатив фінансування найоптимальніший варіант.

Література:

1. Закон України "Про лізинг" від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР (до внесення змін Законом від 11.12.2003 р.).
2. Белоусова О.С. Основні напрями державного регулювання й розвитку лізингового інвестування в Україні // Держава та регіони. Серія: Державне управління. — 2011. — № 4. — С. 18—23.
3. Кобзар Т.О. Лізинг як фінансовий інструмент інвестування підприємств. (Електронний ресурс). — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/74035.doc.htm
4. Куліш Г.П., Кравченко К.В. Лізинг основного капіталу та перспективи його розвитку в національній економіці // Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 3 — С. 16—20.
5. Мудрик В.В. Лізинг як фінансовий інструмент інвестиційної політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1472>
6. Подік А.В. Використання лізингу як фінансового інструменту інвестування розвитку економіки // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 9 — С. 5—8.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1997), Law "On Financial Leasing", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/723/97-vr> (Accessed 4 June 2014).
  2. Bielousova, O.S. (2011), "Main directions of state regulation and development of the leasing of investment in Ukraine", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, vol. 4, pp. 18—23.
  3. Kobzar, T.O. (2010), "Leasing as the instrument of investment of enterprises", available at: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/74035.doc.htm (Accessed 4 June 2014).
  4. Kulish, H.P. and Kravchenko, K.V. (2012), "Leasing of fixed assets and prospects of development of the national economy", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 3, pp. 16—20.
  5. Mudryk, V.V. (2013), "Leasing as a financing tool investment policy of Ukraine", available at: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1472> (Accessed 4 June 2014).
  6. Podik, A.V. (2013), "The use of leasing as a financial investment tools of economic development", vol. 9, pp. 5—8.
- Стаття надійшла до редакції 21.06.2014 р.*

УДК 338.152:622.7

Н. І. Демчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Дніпропетровського аграрно-економічного університету
Д. В. Воловик,
аспірант, Дніпропетровського аграрно-економічного університету

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

N. Demchuk,
PhD., associate professor, assistant professor of finance
Dnipropetrovsk University of Economics agro
D. Volovik,
postgraduate, Dnipropetrovsk University of Economics agro

THE THEORETICAL JUSTIFICATION FOR DETERMINING THE APPROPRIATENESS OF INVESTMENT PROJECTS

У роботі досліджено теоретичні аспекти визначення доцільності інвестування, розглянуто та проаналізовано методи оцінки ефективності інвестиційних проектів з урахуванням факторів ризику і часу. Обґрунтовано критерії оцінки ефективності інвестиційних проектів за допомогою їх класифікації. Виокремлено необхідність визначення життєвого циклу з метою порівняння варіантів інвестиційних проектів, прогнозування поточних витрат і доходів майбутніх періодів. Запропоновані, рекомендації щодо удосконалення підходів до вибору методики розрахунку оціночних показників доцільності здійснення інвестиційних проектів, що дозволяють достатньо швидко здійснити оцінку економічної ефективності інвестиційних проектів та які можна використовувати при визначенні прибутковості проекту, визначення переваги його альтернативних варіантів.

In this paper, the theoretical aspects of determining the appropriateness of investing, reviewed and analyzed the methods of evaluation of investment projects on the basis of risk factors and time. The criteria for evaluating the effectiveness of investment projects through their classification. Author determined the need to determine the life cycle to compare the choices of investment projects, forecasting operating costs and deferred. The recommendations for improvement of approaches to the selection methodology of calculation of performance indicators appropriateness investment projects, allowing fast enough to evaluate the economic efficiency of investment projects, which can be used in determining the profitability of the project, determining the benefits of its alternatives.

Ключові слова: економічна ефективність, інвестиційний проект, поточні витрати, поточні доходи, інвестиційні ресурси, дисконтування.

Key words: economic efficiency, investment projects, operating costs, operating income, investment resources, discounting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для прийняття рішень щодо інвестування того чи іншого проекту необхідною передумовою є оцінка його економічної ефективності. Така оцінка є необхідною як для керівництва підприємства, яке здійснюватиме інвестиційний проект (для формування ефективного інвестиційного портфеля), так і для представлення її зовнішньому інвестору з метою довести йому доцільність вкладання коштів в окремий проект. Очевидно, що ймовірність прийняття помилкових інвестиційних рішень з боку керівництва підприємства залежатиме від якості оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання визначення доцільності здійснення інвестиційних проектів ґрунтовно розкриті в зарубіжній літературі. Найбільш відомі в Україні вищезгадані методичні рекомендації з оцінки ефективності інвестиційних проектів ЮНІДО. Щодо вітчизняної та російської літератури з даної тематики, то варто відзначити праці Пересяди А.А., Майорової Т.В., Ліпсіца І.В., Коссова В.В., Зіміна І.А., Старика Д.Е. та ін. Зазначені вчені — економісти розглянули види та методи [1—6] оцінки інвестиційних рішень. Зокрема Старик Д.Е. розглядає статистичні і динамічні мето-

ди оцінки інвестиційних проектів, подає аналіз проектів, за якими неможливо або не доцільно здійснювати вартісну оцінку результатів, і проектів, які включають вартісну оцінку [6]. Цей автор розглянув показники ефективності інвестицій, привів динамічну і статистичну класифікацію постановок задач з оцінки комерційної ефективності інвестицій. Ліпсіц І.В., Коссов В.В. сформулювали правила фінансово-економічної оцінки інвестиційних проектів, здійснили класифікацію методів оцінки привабливості інвестицій. Зіміним І.А. були розглянуті критерії та способи оцінки інвестиційних проектів. Пересада А.А., Майорова Т.В. розглянули критерії оцінки інвестиційних проектів (кількісні та якісні) для малих, середніх, великих інвестиційних проектів та навели приклади розрахунку показників ефективності реальних інвестиційних проектів.

Питання дослідження економічної ефективності інвестиційних проектів висвітлене в роботах таких західних учених, як Д. Норткотт, В. Шарп, Ю.Ф. Брігхем, Р.Н. Холт, С.Б. Барнес, З. Боді та інших. Існує велика кількість робіт таких вітчизняних авторів: І.О. Бланка, В.В. Бочарова, А.І. Амоші, С.Б. Довбні Л.С. Яструбецької, С. Аптекаря, В.А. Лушкіна, І.Д. Падеріна, В.Г. Федоренко, Д.В. Степанова, О.Г. Чувадинського, В.М. Хобти.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основним завданням дослідження є характеристика методичних підходів, які найчастіше використовуються при оцінці інвестиційних проектів. У цьому контексті проаналізувати позитивні і негативні аспекти зазначених методів та запропонувати способи підвищення їх ефективності з врахуванням факторів ризику.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ідея будь-якого вкладення капіталу повинна обґрунтовуватися розрахунками ключового завдання: наскільки майбутні доходи покривають нинішні (поточні) витрати? На це запитання мусить відповісти кожний інвестор — від приватної особи до держави. Виходячи з цього, теоретичні основи інвестиційного аналізу складають систему методів і показників обчислення ефективності (привабливості) інвестування.

Економічна ефективність інвестиційного проекту — це різниця між результатами й витратами за межами фінансової ефективності безпосередніх учасників проекту. Економічна оцінка характеризує ефективність проекту для народного господарства в цілому або для галузі, групи підприємств, регіону тощо.

Залежно від виду оцінки ефективності реалізуються певні методи інвестиційного аналізу. На думку таких авторів, як А.О. Азарова, Д.М. Бер-

шов, М.О. Ткаченко, Т.О. Шкляєва, М.О. Авксентьєва оцінка ефективності інвестиційного проекту здійснюється на основі аналізу надійності підприємства й відповідно до аналізу доцільності впровадження цього проекту.

Деякі економісти продовжують відстоювати позицію щодо оцінки ефективності інвестицій за такими методами, як мінімум приведених витрат або максимум приведенного прибутку, причому оцінка базується на визначенні варіантів інвестування з найменшими потребами в ресурсах.

До статичних критеріїв оцінки інвестиційних проектів можна віднести такі, при розрахунку яких не береться до уваги чинник часу; до динамічних — критерії, засновані на підході дисконтування грошових потоків.

Приблизниками традиційних методів є Б.М. Данилішин, І.О. Кандаурова та ін. Серед традиційних показників найбільшого розповсюдження набули коефіцієнт ефективності (відношення середньорічної суми прибутку до обсягів капітальних вкладень) і період окупності (зворотний до нього показник) [1; 6].

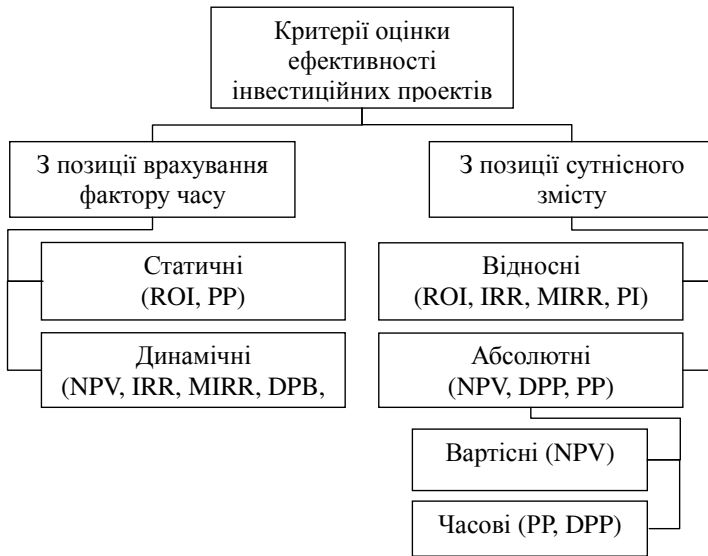
Незважаючи на простоту розрахунку, обидва ці показники мають суттєві недоліки, зокрема такі: не враховують фактор часу; за основний критерій повернення інвесторові вкладеного капіталу береться тільки сума прибутку (не включається сума амортизації, яка також є джерелом формування грошового потоку); односторонність традиційних методів оцінки ефективності інвестицій, оскільки більшість із них ґрунтується тільки на показниках прибутковості й сумі інвестицій.

До групи динамічних методів оцінки ефективності реальних інвестицій, що базуються на дисконтуванні грошових потоків, належать показники: чистий приведений ефект (Net Present Value, NPV); індекс рентабельності інвестиції (Profitability Index, PI); внутрішня норма прибутку (Internal Rate of Return, IRR); модифікована внутрішня норма прибутку (Modified Internal Rate of Return, MIRR); дисконтований строк окупності інвестиції (Discounted Payback Period, DPP).

Сучасні методи практичної оцінки економічної ефективності інвестицій, широко розповсюджені нині, нерозривно пов'язані з поняттям дисконтування [5].

Також були спроби проводити оцінку ефективності інвестицій за методиками, зорієтованими на виявлення варіантів інвестування з найбільшим прибутком. Специфіка їх розрахунку й різноманітність із погляду сутнісного змісту дозволяють провести їх класифікацію (рис. 1).

Дисконтування (Discounting) — процес обчислення зменшення вартості однієї й тієї ж грошової суми в майбутньому пропорційно до можливостей отримання доходу й тривалості часо-

Рис. 1. Класифікація критеріїв оцінки ефективності інвестиційних проектів

вого інтервалу до здійснення платежу або отримання грошей. При використанні методів дисконтування важливим питанням є вибір ставки дисконтування, інші автори називають його, залежно від контексту, процентом, або величиною максимально можливого прибутку в розрахунку на одиницю витрат, який можна отримати від альтернативних способів інвестування за розглядуваний період часу.

За умов концепцій "альтернативної доходності" та "середньозваженої вартості капіталу" виникає поняття безризикової ставки інвестування, що є ідеальною, тобто фактично неіснуючою на реальному ринку капіталу.

А. Дамодаран наводить такі вимоги до безризикової ставки інвестування, як відсутність ризику дефолту, ризику реінвестування, а також вимогу використання безризикової ставки в тій валюті, у якій визначаються грошові потоки компанії, що є ініціатором інвестиційного проекту.

Н.В. Коваль, відповідно до проведеного аналізу наявних підходів до визначення дисконтної ставки, пропонує "визначати дисконтну ставку з урахуванням трьох компонентів: безризикового доходу, премії за інфляцію, премії за ризик".

Через таку неусталеність підходів виникають дискусії, у яких деякі автори при порівняльній оцінці ефективності різномасштабних інвестиційних проектів не враховують ризик стосовно кожного з оцінюваних варіантів.

Так, наприклад, І.Г. Єгорова декларує використання прирісного методу оцінки ефективності різномасштабних інвестиційних проектів, який полягає у визначенні найкращого з попарно порівнюваних варіантів інвестування на основі обраного дисконтованого критерію оцінки прирісного потоку від додаткових інвестицій. При цьому умовою використання запропонова-

них динамічних критеріїв є єдина норма дисконту (безризикова ставка) для всіх аналізованих варіантів.

Вибір дисконтної ставки в процесі введення окремих показників до справжньої вартості має бути диференційованим для різних інвестиційних проектів. У процесі такої диференціації повинні враховуватися рівень ризику, ліквідності й інші індивідуальні характеристики. Спершу з метою порівняння варіантів інвестиційних проектів, прогнозування поточних витрат і доходів майбутніх періодів необхідно визначити життєвий цикл. Окупність капіталу при довгострокових вкладеннях має свою специфіку (особлива увага приділяється чинникам часу, інфляції, динаміці поточних витрат).

А.Ф. Гойко називає два способи визначення дисконтної ставки: через вартість залучених для інвестицій коштів і через норму прибутку, яку можна очікувати від аналогічних капітальних вкладень. Ці підходи мають різні передумови й тому ставка дисконтування визначається через вартість залученого капіталу (середньозважена вартість капіталу) і цінову модель фондового ринку. За першим методом оцінюється вартість залучених джерел фінансування проекту й може оцінюватись необхідна норма прибутку проектів, які не потребують змін щодо структури залучених коштів. Якщо інвестиційний проект належить до незвичної для комбінату діяльності, найдоцільнішим методом визначення ставки дисконтування є цінова модель фондового ринку. Зазначена модель враховує величину ризику та доходності інвестицій.

Деякі науковці акцентують на тому, що ефективний проект стає менш ефективним, якщо його реалізацію відтермінують на деякий період.

Саме за цим принципом, на думку О.П. Просович, обирається дисконтна ставка. "Оскільки на формування грошового потоку від інвестицій впливають темп інфляції; розмір середньої реальної депозитної ставки; мета, період і ризикованість інвестування, то дисконтну ставку варто диференціювати".

На нашу думку, вибір безризикової ставки в якості ставки дисконтування при оцінці ефективності альтернативних різномасштабних інвестиційних проектів має істотні вади, зокрема сам механізм врахування рівня ризику з кожного з оцінюваних проектів.

Дж. Фрідман, Н. Ордуей у роботі вважають, що ставка дисконтування повинна перевищувати ставки, які пропонуються за альтернативними інвестиціями, що характеризуються однаковим ризиком, і враховувати ризик, пов'язаний з оцінюваним проектом. За дисконтну ставку можна брати: середню депозитну або кредитну став-

ку; індивідуальну норму дохідності інвестицій з/без урахування рівня інфляції, ризику, ліквідності інвестицій; альтернативну норму дохідності для інших можливих видів інвестицій; норму дохідності від поточної господарської діяльності тощо. Ризик — вірогідність втрати цінностей (фінансових, матеріальних товарних ресурсів) у результаті діяльності, якщо умови проведення діяльності будуть змінюватись у напрямку, відмінному від передбаченого планами й розрахунками.

Створення класичної теорії економічних ризиків пов'язане з такими економістами, як Дж. С. Мілль, Н.У. Сеніор, Ф.Х. Найт та ін. Вони виокремлювали в структурі підприємницького підходу дві складові: процент як частку на вкладений капітал (або заробітну плату капіталіста) та плату за ризик як відшкодування можливого ризику в підприємницькій діяльності.

У світовій практиці фінансового менеджменту використовуються різноманітні методи аналізу ризиків інвестиційних проектів (ІП). До найбільш розповсюджених слід віднести: метод коригування норми дисконту; метод достовірних еквівалентів (коефіцієнтів достовірності); аналіз чутливості критеріїв ефективності (чистий дисконтований дохід (NPV), внутрішня норма дохідності (IRR) та ін.); метод сценаріїв; аналіз імовірнісних розподілів потоків платежів; дерева рішень; метод Монте-Карло (імітаційне моделювання) та ін. [6].

Н.В. Глебовою запропоновано методичний підхід до комплексного аналізу ризиків інвестування поточної діяльності підприємства щодо: реалізації певних видів продукції за обсягом і ціною в умовах конкурентного середовища; упровадження нових технологій їх виробництва з використанням методів портфельного і сценарного аналізу, імітаційного моделювання, дерева рішень, трендового регресійного аналізу, теорії ігор, аналізу чутливості показників інвестиційного проекту до змін зовнішнього оточення. Залежно від ставки дисконтування можуть бути отримані різні результати. Разом з тим слід зазначити, що оцінка інвестицій дієва лише за умови, коли зміст інвестиційного проекту чітко відповідає умовам функціонування підприємства.

Ризик розглядається як головна характеристика впливу ймовірності настання події, пов'язаної з можливими втратами, на доходність інвестиційного проекту, тобто можливість настання ризику втрат, які виникатимуть через необхідність прийняття інвестиційних рішень в умовах невизначеності, при урахуванні індивідуальної толерантності інвестора до ризику. Отже, результати оцінки ефективності інвестиційної діяльності підприємства будуть знаходитись у залежності від величини дисконтної ставки. Для

причин застосування дисконтування існує ще одне не менш важливе пояснення. Воно полягає в необхідності враховувати при порівнянні проектів переважність більш пізніх платежів і більш ранніх надходжень.

Основною відмінністю й разом з тим основною причиною популярності дисконтування дослідники називають відсутність обліку часової вартості грошей в інших методах. Головним підсумковим показником виступає чистий дисконтований дохід. Чиста приведена вартість являє собою сумарну сьогодишню вартість чистих грошових потоків, які забезпечують проект.

При цьому особливої уваги потребує обрана схема розрахунку грошових потоків: традиційна або схема власного капіталу (за ставку дисконтування приймається вартість власного капіталу і з чистого грошового потоку відраховуються процентні платежі, а також виплати основної частини боргу. Це робить схему власного капіталу більш гнучкою, що особливо важливо при порівнянні альтернативних варіантів фінансування, коли обслуговування боргу має характер істотно неоднакових річних виплат або кредитор надає відстрочку на погашення основної частини боргу, що в такому випадку адекватно відбивається на результатах оцінки ефективності проекту). Чиста поточна вартість, Чиста приведена вартість (Net Present Value, NPV). Різниця між поточною вартістю припливів і відпливів грошових коштів, викликаних інвестицією, являє собою чисте перевищення або недостачу очікуваних від проекту вигод у світлі висунутих вимог до прибутковості.

В економічній літературі зустрічаються й інші назви і трактування цього методу: як чистого дисконтованого доходу (П.А. Віленський, М.В. Єгошин, В.Н. Лівшиц, О.Р. Орлова, П.А. Орлов, С.А. Смоляк); чистого приведенного ефекту (В.В. Ковальов, Я.С. Мелкумов); чистої теперішньої (приведеної) вартості (С.Ф. Голов, Б.І. Гуцаков, В.І. Єфіменко, В.В. Заїкіна, О.В. Оголь, А.А. Пересада, Е. Хелферт, Г.О. Швиданенко).

У публікаціях вітчизняних і зарубіжних науковців міститься багато критичних зауважень стосовно теорії та практичного використання дисконтування й отримуваних на його основі критеріїв ефективності проектів.

Деякі автори, зокрема А. Дамодаран, Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррін та інші, пропонують виконувати розрахунок ефективності проекту виходячи з припущення, що період його реалізації буде необмеженим, тобто із застосуванням моделі Гордона. За цією схемою можна розраховувати чистий приведений дохід за проектами з різними грошовими потоками, а також у різні періоди часу, коли процес інвестування

охоплює декілька періодів (років). Ця модель може мати практичне застосування, за якого процеси вкладення капіталу й одержання ефекту відбуваються паралельно упродовж кількох періодів.

Враховуючи те, що NPV визначається в абсолютних показниках, він не може використовуватися при оцінці двох і більше альтернативних проектів з різними величинами інвестиційних затрат.

У світовій практиці для оцінок і ефективності інвестування використовується метод моделювання грошових потоків, пов'язаних зі здійсненням проектів.

Нерідко підприємство стикається з ситуацією наявності ряду альтернативних (таких, що взаємно виключають один одного) інвестиційних проектів. Звичайно, виникає необхідність порівняння цих проектів і вибору найбільш прийнятних з них за певними категоріями. Для порівняння декількох альтернативних інвестиційних проектів використовуються специфічні методи розрахунку, наприклад, прирістний.

В.М. Данілішин розглядає систему факторів інвестиційної привабливості родовища корисних копалин як об'єкт інвестування, що знаходить своє відображення у визначенні вартісної оцінки родовища, яка виступає основою прийняття інвестиційних рішень у галузі освоєння мінерально-сировинних ресурсів. Розроблено систему показників, які відображають інвестиційну привабливість родовища на основі доходного методу [1].

А.Л. Баранов розробив практичні методи, які дозволяють здійснювати динамічну оцінку ефективності інвестицій без дисконтування (прямі методи з урахуванням реінвестування отриманих прибутків під депозитний відсоток).

Метод дисконтування можна застосовувати для розрахунку ефективності інвестиційних проектів з коротким терміном використання й невеликою нормою дисконту. Для оцінки ефективності довгострокових інвестицій він непридатний. У розрахунках використання інвестиційного проекту на довгий період, за якого кількісні величини грошових потоків приблизно однакові за роками, при їх дисконтуванні розрахункове значення норми доходності зменшується в кілька разів, тому реальні значення економічних показників спотворюються.

Розрахунок ефективності інвестиційного проекту здійснюється методом прямого розрахунку з урахуванням реінвестування прибутку, отриманого від інвестиційної діяльності, під депозитний відсоток. Реінвестування відповідає одному з основних положень дисконтування, а саме: вивільнені кошти можуть бути вкладені під калькуляційну відсоткову ставку. Однією з пе-

редумов для сумнівів у доцільності порівняння доходів альтернатив за допомогою дисконтування є досить відсторонений механізм множення коефіцієнта дисконтування на прибуток проекту, у той час як базою для обчислення повинен бути вкладений капітал. Для зіставлення різних за величиною затрат інвестиційних проектів використовується метод розрахунку індексу доходності (Profitability Index, PI). Цей метод є, до певної міри, наслідком попереднього. Разом з тим на відміну від NPV він є відносним показником, що характеризує рівень доходів на одиницю витрат.

Перша модель застосовується у випадку, коли дисконтуванню підлягають тільки майбутні грошові надходження, друга — у випадку, коли інвестиції здійснюються в різний час і на них суттєвий вплив може спричинити інфляція. При застосуванні цього методу діють такі допуски:

$PI > 1$ — проект прибутковий;

$PI < 1$ — проект є збитковим, і його доцільно відхилити;

$PI = 1$ — проект не є ні прибутковим, ні збитковим.

Чим більше значення вказаного показника, тим ефективнішим вважається інвестиційний проект. В економічній літературі представлена досить велика кількість різних видів цього показника. Перевага показника індексу прибутковості полягає в тому, що він дозволяє порівнювати проекти з різною величиною первинних інвестицій. Порівняння проектів з метою прийняття правильних інвестиційних рішень є найскладнішою проблемою в плануванні розвитку підприємства. Хоча досить часто розглянуті критерії оцінки ефективності інвестиційних проектів дають схоже ранжування проектів за ступенем привабливості, тим не менше можливе впорядкування за різними критеріями проектів, що виключають один одного. Таким чином, конфлікти між різними критеріями вимагають більш детального розгляду. Важливе місце в оцінці ефективності інвестицій займає метод розрахунку внутрішньої норми доходності (Internal Rate of Return, IRR). У практиці його ще називають внутрішньою нормою прибутковості, внутрішньою нормою рентабельності, нормою окупності. IRR є досить складним для розрахунку методом.

В.І. Куценко, розкриваючи економічний зміст критерію IRR, зазначає: IRR показує ставку доходу на капітал, яку приносять інвестиції. Це складна ставка доходу на долар інвестицій за період часу [2].

Варто зазначити таке: критерій IRR опосередковано припускає, що грошові надходження впродовж функціонування проекту можуть бути реінвестовані за ставкою, яка дорівнює IRR, у той час як використання NPV та PI передбачає, що

ці проміжні грошові надходження реінвестуються за ставкою, яка дорівнює потрібній нормі доходності або затратам на капітал. Крім того, PI вимірює продисконтовані грошові надходження в розрахунку на один долар грошових відтоків, а NPV вимірює абсолютну величину різниці між продисконтованими грошовими надходженнями й платежами. Однак ці передумови на практиці можуть і не виконуватись.

Разом з тим відомо, що при тривалості розрахункового періоду більше трьох років розрахувати IRR можна тільки за допомогою методів наближених обчислень або перебору різних значень цього показника.

Для використання дисконтування існує безліч умов, а проблема конфліктності показників викликає широкий інтерес з боку багатьох дослідників. Конфлікти в ранжуванні взаємовиключних інвестиційних проектів між NPV (чиста поточна вартість), IRR (внутрішня норма прибутку) та PI (рентабельність інвестицій) можуть виникнути через різні припущення про реінвестиції та через різницю між абсолютним грошовим значенням, яке вимірюється NPV, і відносною прибутковістю на долар продисконтованих грошових відтоків, вимірюваних PI.

При цьому слід підкреслити, що для виникнення конфлікту між NPV, IRR та PI слід мати два й більше проектів, що виключають один одного (якщо прийняття одного з них означає автоматичну відмову від реалізації іншого/інших), оскільки при розгляді тільки одного інвестиційного проекту з традиційною схемою грошових потоків усі три критерії будуть давати подібні результати [3].

У публікаціях міститься доволі багато суперечливих думок щодо методу внутрішньої норми доходності. Вартість грошових потоків залежить від можливої ставки, під яку можна реінвестувати різні грошові потоки, отримвані найближчими роками. Застосування методу NPV допускає, що ставка реінвестування грошових потоків дорівнює вартості капіталу, натомість застосування методу IRR допускає, що існує можливість реінвестування за ставкою, яка дорівнює IRR. Ці допущення властиві математичному боку дисконтування. Таким чином, метод NPV дисконтує грошові потоки на вартість капіталу, а метод IRR — на IRR проекту. На практиці можуть застосовуватися й інші методи розрахунку IRR. Одним з них є метод інтерполяції. Він використовується в умовах, коли відомий приблизний діапазон значень дисконтного множника і в рамках якого знаходиться внутрішня норма доходності.

Частково усунути недоліки, притаманні критерію IRR (множинність значень), можливо за допомогою модифікованої внутрішньої норми

прибутку (MIRR). У цьому випадку коефіцієнт дисконтування, що врівноважує сумарну приведену вартість відтоків і сумарну нарощену вартість усіх припливів, являє собою MIRR. Дисконтування й нарощування, на відміну від алгоритму розрахунку IRR, здійснюються за ціною джерела фінансування проекту, що є ще однією перевагою MIRR. З урахуванням моделювання грошових потоків визначається третій показник FMRR, близький за змістом до ставки фінансового менеджменту. При розрахунку цього показника спершу моделюється варіант, у якому враховуються всі додаткові доходи й поточні витрати, пов'язані зі здійсненням інвестиційного проекту, але не враховуються суми вкладень самих інвестицій [4].

Як зазначалося раніше, при традиційних методах основним критерієм повернення капіталу є прибуток, амортизація при цьому не враховується, що також внесе відповідні корективи у визначення окупності.

Методика розрахунку строку окупності (Payback Period, PP) залежить від рівномірності розподілу прогнозованих доходів від інвестування. Якщо доходи розподілені між роками рівномірно, то строк окупності розраховується діленням одноразових витрат на величину річного доходу.

Складніше визначити строк окупності у випадку нерівномірного надходження доходів. Дисконтований строк окупності завжди буде довшим від строків повернення капіталу, що розраховані без приведення грошового потоку до теперішньої вартості, звідси виходить, що проект, який відповідає критерію, може бути відхилений при застосуванні методу розрахунку строку окупності.

Взаємозв'язки між критеріями, заснованими на дисконтних оцінках, більш складні. Зокрема істотну роль відіграє та обставина, чи йдеться про одиничний проект або інвестиційний портфель, у якому можуть бути як незалежні, так і взаємовиключні проекти. Одиничний проект є окремим випадком портфеля незалежних проектів.

Зазначимо, що одним з напрямів підвищення ефективності реального інвестування є визначення додаткових ознак, за якими пропонується здійснювати класифікацію інвестицій, і що дозволяє кожному з варіантів інвестицій ідентифікувати свій власний метод оцінки. А саме: за джерелами обсягів їх фінансування, наявністю альтернатив в інвестиційних проектах, а також об'єктами вкладання інвестиційних ресурсів виокремлено різномасштабні альтернативні інвестиційні проекти, альтернативні інші; безальтернативні варіанти інвестицій, безальтернативні інші; інвестиції в окремі машини і обладнання [5].

Аналіз методичних підходів показав, що існують чотири принципово різні методи оцінки ефективності інвестицій: стандартна методика оцінки на основі критерію чистої приведеної вартості; оцінка альтернативних інвестиційних проектів прирістним методом; оцінка безальтернативних варіантів інвестицій, фінансованих за рахунок власних коштів; а також спеціальні методи оцінки інвестицій в окремі машини і обладнання, засновані на порівнянні приведених витрат.

Оцінка ефективності інвестицій неможлива без обґрунтування джерел фінансування. Сучасний етап розвитку економіки характеризується різким ослабленням внутрішніх і зовнішніх джерел інвестування, що викликано глобальною фінансовою кризою. Нині суттєво зменшилася частка інвестицій у структурі капіталу в більшості галузей економіки, їх реальний обсяг не відповідає потребам оновлення основних фондів, про що свідчать низькі показники технічного переозброєння підприємств, заміни та модернізації обладнання, вводу в експлуатацію нових потужностей.

ВИСНОВКИ

Таким чином, визначення економічної ефективності інвестиційних проектів є найважливішим і найскладнішим етапом доінвестиційних досліджень. Від того наскільки об'єктивно і всебічно здійснена ця оцінка, а отже, й правильно визначені подальші дії щодо того чи іншого проекту, залежать терміни повернення інвестованих коштів. У свою чергу об'єктивність і всебічність забезпечують сучасні методи здійснення оцінки ефективності інвестиційних проектів. Розглянуті нами методи є досить точними, базуючись на простих розрахунках, вони дозволяють достатньо швидко здійснити оцінку економічної ефективності інвестиційних проектів, їх можна використовувати при вирішенні таких питань, як прибутковість проекту; визначити переваги різних варіантів розглянутого проекту; з'ясувати наскільки один проект ефективніший за інший.

Література:

1. Данилишин Б.М., Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства: монографія. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2005. — 328 с.
2. Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: Монографія / За ред. С.І. Дорогунцова. — К.: Оріони, 2005. — 400 с.
3. Авксентьев М.Ю. Державно-приватне партнерство як сучасний механізм залучення інвестицій в інфраструктурні галузі України [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: спец.

08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / М.Ю. Авксентьев. — К., 2010. — 20 с.

4. Беленький П.Ю., Гомольська Н.І. Ринкова інфраструктура і проблеми економічного розвитку в умовах формування конкурентного середовища // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інвестиції і реструктуризація економіки регіону: Щорічник наук. праць. — НАН України. Інститут регіональних досліджень. — Львів. — 2000. — Вип. XI. — С. 8—21.

5. Кондаурова І. О. Виробнича інфраструктура первинної структурної ланки економіки в умовах переходу до ринку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 "Економічна теорія" / І. О. Кондаурова. — Донецьк, 2001. — 17 с.

6. Андрущенко К.А. Управління розвитком виробничої інфраструктури регіону // Збірник наукових праць ДонДУУ: "Економіка та соціальна сфера: деякі питання взаємозв'язків": Серія "Економіка". — Т. II, вип. 209. — Донецьк: ДонДУУ, 2011. — С. 5—13.

References:

1. Danylyshyn, B.M. Kutsenko, V.I. and Ostafijchuk, Ya.V. (2005), Sfera ta rynek posluh u konteksti sotsial'noi modyfikatsii suspil'stva [Scope and market services in the context of social modification Society], ZAT "Nichlava", Kyiv, Ukraine.
2. Kutsenko, V.I. Ostafijchuk, Ya.V. (2005), Transformatsii sotsial'noi sfery Ukrainy: rehional'nyj aspekt [Transformation social Ukraine: a regional perspective], Oriony, Kyiv, Ukraine.
3. Avksentev, M. (2010), "Public-private partnerships as a modern mechanism for raising investment in infrastructure sector in Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and Management, Kyiv, Ukraine.
4. Belenky, P.Y. and Homolska, N.I. (2000), "Market infrastructure and problems of economic development in the emerging competitive environment", Socio-economic research in transition. Investment and restructuring of the regional economy: Yearbook of Science. works., National Academy of Sciences of Ukraine. Institute for Regional Studies, vol. XI, pp. 8—21.
5. Kondaurova, I.O. (2001), "Industrial infrastructure of primary structural units of the economy in the transition to market", Abstract of Ph.D. dissertation, Economics, Donetsk, Ukraine.
6. Andryushchenko, K.A. (2011), "Managing the development of industrial infrastructure in the region", Proceedings DonDUU economic and social development: some issues of relationships "series" Economics, vol. II, no. 209, Donetsk, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 14.06.2014 р.*

УДК 338.24

Б. В. Єгоров,
доктор технічних наук, професор,
Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса
К. Б. Козак,
к. е. н., доцент, Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ

B. Egorov,
PhD, Professor, Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa
E. Kozak,
candidate of economic Sciences, associate Professor, Odessa national Academy of food technology, Odessa

STATE REGULATION OF REGIONAL FOOD MARKET

У статті сформовано основні напрями державного регулювання регіонального продовольчого ринку. Запропоновано систему регулювання продовольчого ринку з розмежуваннями повноважень державних і регіональних органів управління.

The article formed the main areas of state regulation of regional food market. The proposed system of regulation of the food market of separation of powers of government and regional authorities.

Ключові слова: регіональний продовольчий ринок, державне регулювання, економічне регулювання, адміністративне регулювання, соціальне регулювання.

Key words: regional food market, government regulation, economic regulation, administrative regulation, social regulation.

ВСТУП

В умовах подальшого становлення ринкових відносин в Україні особливої актуальності набуває регіональний аспект продовольчої проблеми. Масштабне розмежування повноважень центру та регіонів значною мірою підвищило роль і відповідальність останніх за вирішення багатьох соціально-економічних питань, включаючи продовольче забезпечення населення [2]. У зв'язку із цим виникає необхідність дослідження та розробки організаційно-економічного механізму продовольчого забезпечення регіону як системи державної продовольчої політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання продовольчого забезпечення, формування та функціонування ринків агро-

промислової продукції є предметом досліджень багатьох науковців, зокрема українських учених: О.М. Алімова, О.Ю. Амосова, І.К. Бистрякова, В.І. Бойка, П.П. Борщевського, Б.М. Данилишина, Л.В. Дейнеко, М.Я. Дем'яненко П.І. Гайдуцького, О.Ю. Лебединської, М.А. Латиніна, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Паламарчук, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, С.К. Харічкова, М.А. Хвесика, А.А. Чухна, Л.О. Шепотько, А.Е. Юзефович, В.В. Юрчишина та ін.

Вагомий внесок у дослідження механізмів державного управління, складові теорії та історії державного управління, у тому числі на місцевому й регіональному рівнях, зробили такі вітчизняні вчені, як В.Б. Авер'янов, В.Д. Бакуменко, М.М. Білинська, В.Г. Бодров, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, О.М. Іваницька, М.Х. Корецький, О.Г. Мордвінов, В. Мунтіян, П.І. Надо-

лішній, Н.Р. Нижник, О.Ю. Оболенський, В.М. Рижих, І.В. Розпутенко, В.П. Тронь, В.О. Шамрай, О.І. Шапоренко та інші, дослідження яких містять як концептуальний, так і локальний підходи.

Визначаючи безумовну цінність та значущість наукових досліджень згаданих авторів, все ж зауважимо, що продовольче забезпечення має свої особливості розвитку на регіональному рівні, що не знайшло належного відображення праць учених. Водночас необхідно постійно коригувати та вдосконалювати стратегію й тактику, методи й інструментарій державного управління, що і визначає актуальність зазначеної проблеми.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження функціонування регіонального продовольчого ринку та державного регулювання регіонального продовольчого ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основною метою функціонування продовольчого ринку є безперебійне забезпечення населення країни певною кількістю продовольства.

Завданнями регулювання продовольчого ринку, є забезпечення продовольчої незалежності й стабільності; економічної й фізичної доступності продовольства відповідно до медичних норм споживання; забезпечення високого рівня якості продовольства [1].

Основними напрямками державного регулювання, на наш погляд, є регулювання:

- виробництва сільського господарства;
- споживання основних груп продуктів харчування на душу населення;
- співвідношення рівня реального споживання й медичних норм, а також підтримка енергетичної цінності харчового раціону населення;
- питомі ваги імпорту й експорту сільськогосподарської сировини й продуктів харчування;
- державних запасів продовольства для забезпечення продовольчої безпеки країни.

У сучасних умовах державне регулювання передбачає розмежування повноважень державних і регіональних органів управління [3]. У цьому зв'язку, вважаємо за доцільне запро-

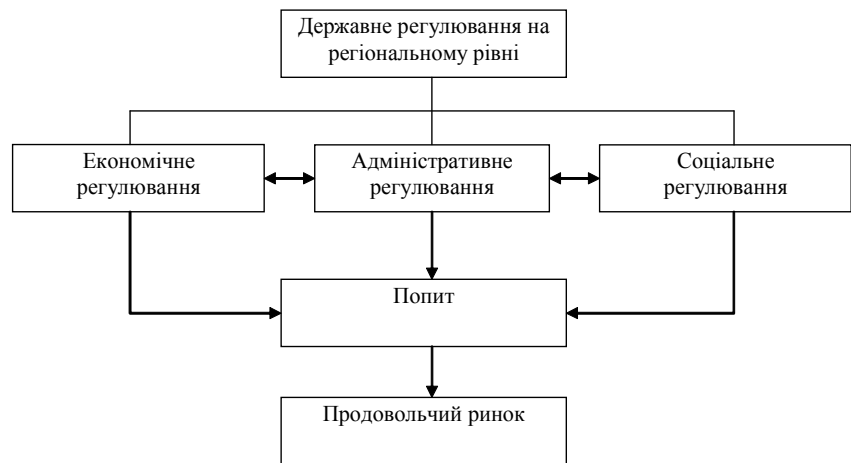

Рис. 1. Схема державного регулювання продовольчого ринку на регіональному рівні

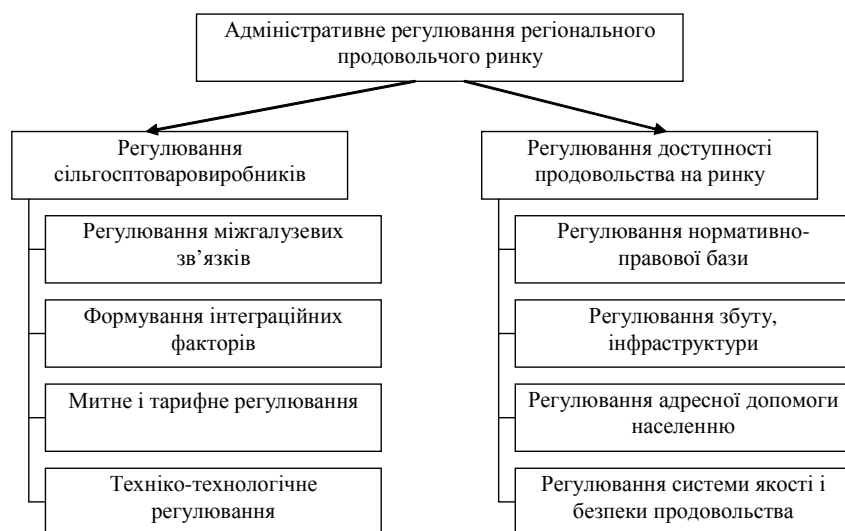
понувати систему регулювання з розмежуваннями на державний і регіональний рівні. При цьому, державне регулювання доцільно розділити на блоки (рис. 1).

Перший блок — економічне регулювання — характеризується забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників розширеним відтворенням. Основними економічними напрямками повинні стати:

I. Прямі виплати, тобто виділення з бюджету субсидій і дотацій. Це пов'язане з тим, що передача субсидіювання на регіональний рівень, може призвести до зниження питомої ваги дотацій і субсидій у закупівельній ціні й погіршення рівня розвитку інфраструктури на селі.

II. Підтримка цінового паритету між промисловою й сільськогосподарською продукцією за допомогою встановлення єдиних закупівельних цін (поєднання договірних і ринкових цін), державні надбавки до цін і встановлення тарифів на послуги. Для регулювання цін на державному рівні необхідне створення фонду цінового фінансування.

III. Страхування сільськогосподарських товаровиробників. Використання системи страхування дозволить сільськогосподарським підприємствам використовувати майбутні врожаї як заставу при кредитних і лізингових операціях, а також знизити рівень ризику при природно-кліматичних катаклізмах. Страхові внески варто встановлювати з урахуванням розміру збитку й частоти повторення несприятливих (неврожайних) років. У зв'язку з тим, що частота повторення таких років збільшується, тарифи при страхуванні досягають дуже високих значень (від 9 до 15 % від вартості застрахованого врожаю), тому страхові внески стали обтяжливими для сільськогосподарських товаровироб-

Рис. 2. Схема адміністративного регулювання регіонального продовольчого ринку

ників. Саме з цієї причини сільськогосподарські організації почали відмовлятися від послуг страхування, а для фермерських господарств послуга стала просто недосяжною. Саме тому, держава повинна надавати сільськогосподарським товаровиробникам бюджетну фінансову допомогу у вигляді субсидій на оплату до 50 % страхових внесків. На сьогодні в сфері страхування існує дві групи проблем: методичного й системного характеру. До методичних проблем належать: оцінка достатності, розмір страхових тарифів, диференціація ставок страхових премій, невстановлені критерії небезпечних метеорологічних явищ; невизначені етапи проведення експертизи при збитках за участю державних органів, відсутність методики перестраховування сільськогосподарських ризиків.

Проаналізувавши вказані проблеми, слід дійти висновку про те, що державне регулювання повинне полягати у:

- визначенні переліку державних організацій на державному й регіональному рівнях (державна акредитація страхових фірм, уповноважених експертних організацій);

- створенні державного страхового резерву, що повинен формуватися за рахунок коштів, які виділяються з бюджету країни й страхових внесків сільськогосподарських організацій (сільськогосподарського страхового об'єднання);

- визначенні критеріїв настання страхового випадку. До основних з них, на наш погляд, належать: стихійні лиха, падіж худоби, хвороби тварин і т.д.;

- створенні системи інформаційно-методичного й рекламного забезпечення сільськогосподарських організацій через створення

інтернет-сайтів, випуск інформаційно-методичного й практичного журналів.

IV. Технічне переозброєння виробників продуктів харчування. Це пов'язане з тим, що на сьогоднішній день існуючий низький рівень матеріально-технічного забезпечення й виробничо-технічного потенціалу, особливо сільського господарства, продовжує знижуватися. Знос основних фондів у деяких регіонах становить до 70%. Найбільш високим технічним і технологічним потенціалом володіє Східний регіон, проте, забезпеченість сільгосптехнікою становить при цьому близько 50% необхідної кіль-

кості. Коефіцієнт вибуття техніки перевищує її відновлення в 5,5 рази.

Другим блоком державного регулювання є адміністративне регулювання.

Адміністративне регулювання являє собою регулювання продовольчого ринку за допомогою розробки й впровадження цільових програм і нормативно-законодавчих актів. Причому адміністративне регулювання повинне мати чіткий розподіл на державний і регіональний рівні. На державному рівні дане регулювання необхідно ділити на два напрями:

- на агропромислове виробництво;

- на підвищення надходження продуктів харчування (рис. 2).

Адміністративне регіональне регулювання повинне враховувати особливості розвитку регіону (фінансовий стан, природно-кліматичні умови, спеціалізація тощо). У зв'язку з цим, державний рівень регулювання виконує функцію інформаційно-розпорядницького центру [4].

Третій блок характеризується соціальним регулюванням. Дане регулювання з однієї сторони повинне регулювати прибутковість населення, прожитковий рівень, мінімальну заробітну плату, а також встановлення реальної купівельної спроможності населення регіону щодо продуктів харчування. При цьому, купівельна спроможність повинна співвідноситися з медичними нормами споживання.

З іншого боку, соціальне регулювання повинне бути спрямоване й на розвиток інфраструктури села.

Регулювання продовольчого ринку на сучасному етапі повинне здійснюватись за напрямами, представленими на рисунку 3.

ВИСНОВОК

Державне регулювання регіонального продовольчого ринку повинне сприяти формуванню й функціонуванню ринку й вирішувати одночасно завдання за наступними напрямками:

— забезпечення фінансово-економічної стабільності сільськогосподарських товаровиробників;

— регулювання цінового паритету між сільськогосподарськими й іншими галузями (переробними, торговельними підприємствами та ін.);

— регулювання й формування цін для своєчасного вживання заходів щодо забезпечення рентабельності виробництва продуктів харчування.

В Україні необхідна цільова програма протекціонізму розвитку сільського господарства, що включає забезпечення населення продовольством вітчизняного виробництва на науково-обґрунтованому рівні за рахунок:

— різкого збільшення бюджетного фінансування, максимально наближеного до дореформеного рівня (приблизно 15—16% видаткової частини бюджету);

— формування великих агрохолдингів, здатних на базі відновлення родючості ґрунтів за рахунок хімізації й меліорації збільшити виробництво сільськогосподарської продукції;

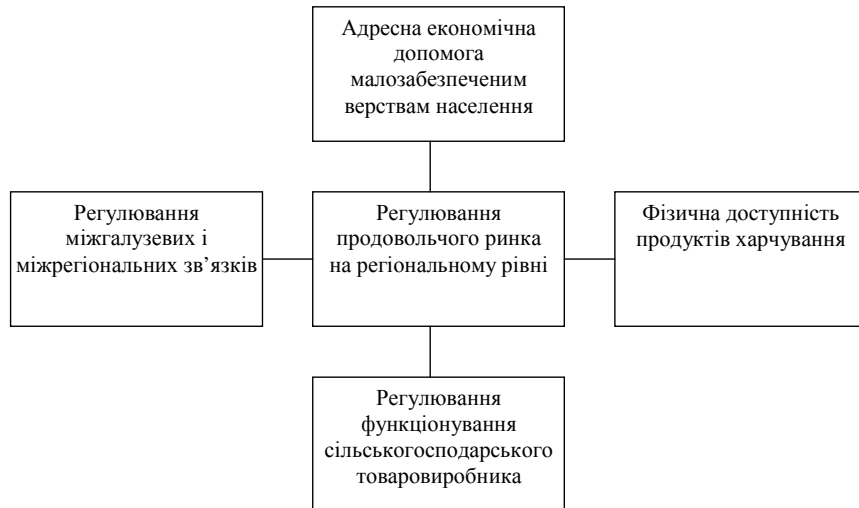
— введення обов'язкового страхування всього сільськогосподарського виробництва з державною гарантією.

Найважливішим фактором забезпечення продовольчої безпеки повинна стати система матеріального стимулювання в сільському господарстві [5]. Високий рівень заробітної плати в поєднанні з розвинутою соціальною сферою на селі забезпечить ріст престижу сільських професій і залучення трудових ресурсів і, як наслідок, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Блинова Е. Показатели продовольственной безопасности / Е. Блинова // *Politeconom*. — 1999. — № 1. — С. 161—168.

2. Богачев В. И. Значение анализа экономической безопасности регионов Украины / В.И. Богачев, Е.В. Коваленко // *Економіка АПК*. — 2009. — № 5. — С. 10—17.

Рис. 3. Регулювання регіонального продовольчого ринку

3. Могильний О.М. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва у трансформаційний період: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. Наук / О. М. Могильний. — Київ. — 2003. — 38 с.

4. Овчинникова Т. Стратегія продовольственої безпеки регіона / Т. Овчинникова // *АПК: економіка, управління*. — 2004. — № 9. — С. 25—35.

5. Пушак Я. Я. Вплив процесів глобалізації та міжнародної інтеграції на стан продовольчої безпеки України та її регіонів / Я. Я. Пушак // *Бізнес навігатор*. — 2011. — № 24. — С. 184—189.

References:

1. Blynova, E. (1999), "Indicators prodovolstvennoy Security", *Politeconom*, vol. 1, pp. 161—168.

2. Bohachev, V. Y. and Kovalenko, V. Y. (2009), "Value analysis ekonomicheskoy security regions of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 10—17.

3. Mohyl'nyj, O. M. (2003), "Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho vyrobnytstva u transformatsijnij period", [Organizational-economic mechanism of state regulation of agricultural production in the transformation period], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.

4. Ovchynnykova, T. (2004), "Prodovolstvennoy Security Strategy of the region", *APK: ekonomyka, upravlenye*, vol. 9, pp. 25—35.

5. Pushak, Ya. Ya. (2011), "The impact of globalization and international integration on the state of food security in Ukraine and its regions", *Biznes navihator*, vol. 24, pp. 184—189.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2014 р.

УДК 338.43

Ю. В. Тінтулов,

к. е. н., доцент кафедри інформаційних систем і технологій,
Одеський Державний Аграрний Університет

ОДИНИЧНІ ПАРАМЕТРИ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄКТІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Yu. Tintulov,

PhD, Associate Professor, of Accounting and Auditing Odessa State Agrarian University

A SINGLE PARAMETER ESTIMATES LEVEL OF EFFICIENCY INVESTMENT FACILITIES FOOD

У статті вдосконалено концепцію оцінки ефективності інвестиційних проектів корпоративних структур харчової промисловості за допомогою одиничних параметрів оцінки рівня ефективності майбутньої інвестиційної діяльності об'єктів харчової промисловості.

In this paper an improved concept for evaluating the effectiveness of investment projects corporate structure of the food industry using individual parameters estimation of efficiency of future investment real food industry.

Ключові слова: інвестиційний проект, лінгвістична змінна, система інноваційної привабливості, приватний параметр оцінки.

Key words: investment project, linguistic variables, system innovation attractiveness, private parameter estimation.

ВСТУП

Досвід розвитку ринкових відносин показав, що інвестування є найважливішим джерелом економічного зростання, фінансовою основою прогресу. Об'єктивний підхід до інвестицій передбачає необхідність використання науково обгрунтованих механізмів управління, що забезпечують максимальне врахування діючих ризиків, аналіз ефективності реалізованих заходів та прийняття оптимальних рішень при здійсненні інвестиційних проектів. Сучасні тенденції розвитку української економіки показують, що, незважаючи на позитивні зрушення останніх років, завдання залучення інвестицій стоїть перед підприємствами харчової промисловості, як і раніше гостро. Зростання ризиків інвестування ускладнює вибір найбільш доступних і доцільних способів фінансування, визначає потребу у використанні нетривіальних схем і механізмів та вимагає реалізації ефективних захисних заходів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В економічній літературі дослідженню проблем управління ефективністю інвестиційної діяльності підприємства присвячено роботи вітчизняних та закордонних учених, а саме Бланка І.А., Ідрісова А.Б., Ковальова В.В., Косова В.В., Кузнецової О.А., Лівшица В.Н., Ліпсица І.В., Мелкумова Я.С., Патрова В.В.,

Смоляка С.А., Хачатурова Т.С., Шеремета А.Д., Беренса В., Бивера У., Брейли Р., Бріггема Ю., Гапенські А., Гейця В., Коласса Б., Льові Х., Люхемана Т., Майерса С., Манегольда Дж., Розенберга Б., Роса С., Фостера Р., Шапіро А., Шарпа У., у яких розглядаються способи вибору критеріїв та методи розрахунку показників ефективності інвестиційних проектів, прибутковості підприємства, методи оцінки інвестиційного ризику.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою статті є розробка комплексу часткових параметрів оцінки рівня ефективності інвестиційних проектів стосовно до суб'єктів харчової промисловості, що складається з семи груп специфічних і неспецифічних, глобально- і локально-орієнтованих, кількісних й якісних параметрів різної фізичної сутності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інвестиційний проект (ІП), як правило, пов'язаний з заходами (організаційними, технічними та ін.), націленими на досягнення певних цілей (економічних, соціальних, екологічних тощо) і потребуючими для свого здійснення використання капітальних ресурсів [1]. Інвестиційна діяльність є одним з основних факторів у досягненні підприємством стабільного економічного розвитку [2, 3]. Слід підкреслити, що важливою

проблемою оцінки інвестиційної діяльності будь-якого підприємства є визначення кількості компенсованих майбутніх прибутків від інвестицій у первинних та майбутніх витратах від реалізації проектів. Пропонується класифікувати всі одиничні параметри оцінки за змістовною ознакою — на специфічні й неспецифічні; за формальною ознакою — на кількісні і якісні; за ознакою орієнтації — на локально-орієнтовані і глобально-орієнтовані. Під неспецифічним приватним параметром оцінки (оптимізації) (ППО) проекту інвестиційних вкладень нами мається на увазі параметр, що володіє загальними властивостями, що не залежать від конкретних умов майбутньої інвестиційної діяльності або специфіки проекту інвестиційних вкладень. Специфічний ППО проекту інвестиційних вкладень — це параметр, що характеризує умови реалізації конкретного проекту інвестиційних вкладень й залежить від специфіки даного інвестиційний проект (ІП). Кількісний ППО представляється у вигляді конкретного що розраховує чисельного значення чіткої множини, або у вигляді лінгвістичної змінної (ЛЗ) зі своєю термами-безліччю нечіткої множини. Якісний ППО може бути представлений у вигляді експертної оцінки (бали). Локально-орієнтовані ППО — це такі параметри, які за змістом несуть у собі локальний, приватний інтерес із позиції первинного господарюючого суб'єкта інвестиційної діяльності. За даними параметрами обмеження (бажані рівні) устанавлюються безпосередньо ЛПР (інвестором). Глобально-орієнтовані параметри відображають по своєму змісті глобальний, спільний Інтерес із позиції держави, регіональної соціально-економічної системи й інших не первинних учасників інвестиційної діяльності. Обмеження (бажані рівні) за даними параметрами устанавлюються відповідними наглядовими (контролюючими) органами на рівні держави і регіональної соціально-економічної системи. Під наглядовим органом на рівні держави й регіональної соціально-економічної системи маються на увазі державні агентства, служби й відомства виконавчої державної влади і їхніх уповноважених представників у регіонах. Вони розробляють шкалу обмежень по глобально-орієнтованих одиничних параметрах оцінки.

Пропонуємо наступні одиничні параметри оцінки рівня ефективності майбутньої інвестиційної діяльності об'єктів харчової промисловості:

1. Група державно-важливих одиничних параметрів оцінки або оптимізації (глобально-орієнтовані, неспецифічні).

1.1. Параметр ресурсної безпеки — РБ — (безпека регіональної соціально-економічної системи, країни в аспекті залежності від постачання стратегічних ресурсів зі сторони, тобто ресурсів, не добутих на території країни). Часткою його може бути параметр енергоресурсної безпеки (в аспекті поставки енергоносіїв). Даний державно-важливий параметр рекомендується визначати як показник частки власних стратегічних ресурсів у вартісному вираженні (у цінах на початок реалізації проекту, Ст_{ср}) від загального обсягу стратегічних ресурсів (Ст порівн), застосовуваних в ІП

$$РБ = \frac{С_{m\text{ср}}}{С_{m\sum\text{ср}}} \times 100, \% \quad (1)$$

Рекомендується наглядовому органу по даному параметрі встановити шкалу обмежень у вигляді функції нечіткої множини й визначити чіткий перелік стратегічних ресурсів. Тобто параметр РБ необхідно представити у вигляді лінгвістичної змінної (ЛЗ РБ) "частка власних стратегічних ресурсів від загального обсягу застосовуваних в ІП стратегічних ресурсів".

1.2. Параметр науково-технічної безпеки (безпека країни, регіональної соціально-економічної системи в аспекті застосування науково-технічних нововведень у проекті). Цей державно-значимий параметр пропонується виражати через показник частки кількості імпортозамінних новацій (Q_{ізн}) в ІП від загальної кількості новацій в ІП (Q_н) — НТБ,%. Т. е. якщо даний показник представляти у вигляді чіткої множини, то він визначається як

$$НТБ = \frac{Q_{ізн}}{Q_n} \times 100, \% \quad (2)$$

У тому випадку, якщо даний показник представляти у вигляді лінгвістичної змінної (ЛЗ НТБ) "частка імпортозамінних новацій у загальному обсязі новацій ІП", то нами рекомендується для нього наступна множина: Т(НТБ) = {погано, задовільно, добре, відмінно}. Кожен ЛЗ НТБ повинен бути представлений у вигляді нечіткого числа, аналогічно параметру "ресурсна безпека" даної групи ППО. При відсутності імпортозамінних новацій у всіх розглянутих альтернативних проектах інвестиційні проекти не відхиляються. У цьому випадку рекомендується оцінювати альтернативні ІП по ЛЗ "кількість новацій" — КН. Наглядовому органу рекомендується представляти шкалу оцінки у вигляді терм-множини Т(КН) = {неприпустимо, задовільно, добре, відмінно} із жорстким обмеженням.

1.3. Параметр еколого-соціальної відповідальності (ЕСВ) — параметр відповідальності ІП перед суспільством і навколишнім світом. Еколого-соціальним обмеженням рекоменду-

ють, що нами потенційним, ІП у харчовій промисловості є величина квоти на викиди парникових газів в еквіваленті діоксида вуглецю. Для випадку, коли не розроблений національний реєстр парникових газів, нами рекомендується параметр у вигляді ЛЗ ЕВО "викиди парникових газів в еквіваленті діоксида вуглецю" з термами-безліччю $T(ESB) = \{\text{неприпустимо, задовільно, добре, відмінно}\}$. Або у вигляді якісного показника експертизи "викиди парникових газів в еквіваленті діоксида вуглецю", оціненого експертним чином.

1.4. Параметр макроекономічної важливості (параметр важливості для країни в аспекті збільшення внутрішнього валового продукту (ВВП)). Даний державно-важливий параметр можна виразити через лінгвістичну змінну (ЛЗ Т ДС) "середньорічний темп зростання реальної потенційної доданої вартості (у постійних цінах базисного року)". За базисний рік варто прийняти рік початку реалізації проекту. Для ЛЗ Т ДС рекомендується терми-безліч: $T(TDS) = \{\text{неприпустимо, задовільно, добре, відмінно}\}$.

2. Екологічна група (глобально-орієнтовані й локально-орієнтовані, неспецифічні та специфічні).

2.1. Показник екологічної експертизи (ПЕЕ) ареалу шкідливого впливу підприємства або зони впливу підприємства (території усередині санітарно-захисної зони підприємства). Реалізація ІП є часткою системи функціонування підприємства. Даний глобально-орієнтований неспецифічний параметр є суцільно якісним і рекомендується оцінювати (судячи з назви) експертним чином. Тобто, для оцінки такого виду параметрів необхідно залучити незалежних експертів-екологів (мінімум 3) і здійснити об'єктивну середньозважену оцінку зі сторони. Як шкалу оцінки можна порекомендувати чотирибальну систему з п'ятьма градаціями, представлену в дисертації. Обмеження або бажаний рівень по даному параметрі встановлюється централізовано відповідним наглядовим органом у вигляді бальної оцінки.

2.2. Показник екологічної експертизи (ПЕЕ) зони забруднення підприємства або території підприємства (середовище місця реалізації ІП; місце розташування точкових, лінійних джерел забруднення). Оцінка даного глобально-орієнтованого неспецифічного параметра здійснюється аналогічно оцінці попереднього параметра.

2.3. Інші екологічні параметри. Екологічна група може (і повинна) включати локально-орієнтовані, специфічні параметри (показники) конкретного ІП.

3. Соціальна група (глобально-орієнтовані, неспецифічні).

3.1. Травматизм. Даний параметр ІП може бути представлений у вигляді показника частки виробничої площі, зайнятої автоматизованим устаткуванням і технологічним процесом ($S_{\text{АПП}}$), від загальної виробничої (S_{Σ}) площі

$$A_{\text{ПП}} = \frac{S_{\text{АПП}}}{S_{\Sigma}} \times 100, \% \quad (3).$$

Він кількісний, що дозволяє встановити по ньому жорсткі обмеження. Але нами рекомендується застосовувати шкалу обмежень по даному параметру у вигляді шкали функції нечітких множин, тобто даний параметр представити у вигляді ЛЗ АВП — "частка автоматизованої виробничої площі від загального обсягу виробничої площі".

3.2. Комплексний параметр травматизму. До даного якісного параметра оцінки соціальної групи рекомендується віднести наступні показники, які будуть оцінені і зважені експертно: процедура атестації працівника на відповідність професії; потенційний (або фактичний) формат правил техніки безпеки (знаки безпеки, прогресивний спецодяг і засоби захисту); потенційний (або існуючий) мікросоціальний стан на підприємстві. Обмеження або бажаний рівень по даному параметру встановлюється централізовано відповідним наглядовим органом у вигляді бальної оцінки.

3.3. Професійні захворювання. Даний параметр, може бути представлений у вигляді показника — кількісної оцінки рівня охорони праці працюючих технологічним процесом. (K^T). Коефіцієнт K^T може коливатися в межах від 0 до 1 і повинен бути паспортною характеристикою, що розраховує технолог-розробник.

3.4. Комплексний параметр професійних захворювань. До даного якісного параметру оцінки соціальної групи рекомендується відносити наступні показники, які будуть оцінені і зважені експертно: потенційний (або застосований) формат профілактики здоров'я працюючих (наявність профілакторію, наявність спеціальних усанов та кімнат для релаксації, путівки до санаторіїв і профілакторіїв, кількість медпрацівників); збалансованість раціону харчування.

4. Техніко-технологічна група (локально-орієнтовані, специфічні для ІП). Дана група параметрів повинна відображати специфіку конкретного ІП.

5. Ресурсна група (локально-орієнтовані, специфічні параметри). Дана група, аналогічно попередній групі, повинна відображати специфіку конкретного ІП в аспекті використання за життєвий цикл проекту різних видів ре-

сурсів: матеріальних, енергетичних, трудових, фінансових та інших.

За всіма цими параметрами встановлюються обмеження і (або) бажані рівні безпосередньо ЛПР (інвестором). Обмеження для цих параметрів можуть бути як у вигляді чітких чисел (при наявності більше переконливої перевіреної інформації), так і у вигляді шкали нечітких множин (при невизначеності наявної інформації).

6. Група якісних некласифікованих параметрів (локально-орієнтовані, неспецифічні параметри).

6.1. Комплексний параметр якості виконання функцій (КВФ), бали (неспецифічний). Під якістю виконання функцій (КВФ) розуміється якість об'єкта, що виконує або повинен виконувати функцію (групу функцій). Сутність об'єкта залежить від специфіки конкретного ІП.

6.2. Комплексний параметр невизначеності та ризику ІП, бали (неспецифічний). До даного якісного параметру оцінки рекомендується віднести наступні показники, які оцінюються і зважуються експертно:

- ризики макроекономічні (інфляція, збільшення вартості продукції постачальників);
- невизначеність із поставками стратегічних ресурсів;
- невизначеність із мережею збуту (дилерська мережа, канали збуту);
- невизначеність у трансакційних витратах ІП (явної й схованих, наприклад, витрати впливу третіх осіб);
- ризики політичні (зміна уряду, президента, суспільно-економічної формації);
- невизначеність у макросоціальній сфері.

6.3. Комплексний параметр інших спеціальних вимог ЛПР (інвестора) за ІП, бали (локально-орієнтовані, специфічні). У дану підгрупу якісних некласифікованих параметрів можна віднести специфічні вимоги конкретного ІП. Оцінка даного комплексного параметра здійснюється аналогічно оцінці комплексного параметра невизначеності і ризику.

7. Економічна група локально-орієнтовані, неспецифічні ППО). У цю групу ППО рекомендується віднести офіційно прийняті параметри (показники) методики оцінки рівня ефективності інвестиційних проектів й обмеження по капіталовкладенню в ІП.

7.1. Внутрішня норма прибутковості проекту (IRR), %.

7.2. Чиста поточна вартість проекту (NPV), грн.

7.3. Строк окупності інвестицій (дисконтований, СТРУМ), періоди.

7.4. Капіталовкладення в проект (KV), грн.

ВИСНОВОК

Розроблений комплекс часткових параметрів оцінки рівня ефективності інвестиційних проектів стосовно до суб'єктів харчової промисловості, що складається з семи груп специфічних і неспецифічних, глобально — і локально-орієнтованих, кількісних й якісних параметрів різної фізичної сутності, що дозволить здійснювати компромісний і багатофакторний підхід до оцінки рівня ефективності інвестиційних проектів у харчовій промисловості.

Література:

1. Бирман Г., Шмидт С. Економічний аналіз інвестиційних проектів: пер. с англ. / Під ред. Л.П. Бєлих. — М.: Банки й біржі, ЮНИТИ, 2002, 485 с.

2. Данілов О. Інвестування: навчальний посібник / Олександр Данілов, Ганна Івашина, Ольга Чумаченко // Державна податкова адміністрація України, Академія державної податкової служби України. — К.: Видавничий дім Комп'ютерпрес, 2001. — 362 с.

3. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії / Дорошенко Т.В. // Фінанси України. — 2000. — № 11. — С. 114-117.

4. Загорняк Н. Інвестиційна діяльність у харчовій промисловості в Україні / Загорняк Н. // Економіка України. — 2003. — № 2. — С. 47—51.

5. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання / За ред. Академіка НАН України В.М. Гейця. — Х.: Форт, 2000. — 432 с.

6. Мельник Л.Г. Економіка підприємства / Л.Г. Мельник. — Суми: "Університетська книга", 2003. — 550 с.

References:

1. Byrman, H. and Shmydt, S. (2002), Ekonomichnyj analiz investytsijnykh proektiv, Pan Book.

2. Danilov, O. Ivashyna, O. and Chumachenko, H. (2001), "Investuvannia: navchal'nyj posibnyk", [Investing: Tutorial], Naukova dumka, Kyev, Ukraine.

3. Doroshenko, T.V. (2000), "Sutnist' investytsij iak ekonomichnoi katehorii", Finansy Ukrainy, vol. 11, pp. 114—117.

4. Zahorniak, N. (2003), "Investytsijna diial'nist' u kharchovij promyslovosti v Ukraini", Ekonomika Ukrainy, vol. 2, pp. 47—51.

5. Hejiets, V.M. (2000), "Ekonomika Ukrainy: pidsumky peretvoren' ta perspektyvy zrostannia" Naukova dumka, Kyev, Ukraine.

6. Mel'nyk, L. H. (2003), "Ekonomyka predpriatya", Unyversytetskaia knyha, p. 550.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2014 р.

УДК 338.439

С. М. Халатур,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ПРОДОВОЛЬЧА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

S. Halatur,
PhD, docent кафедра finance, Dnipropetrovsk State Agrarian-Economics University

FOOD SECURITY IN THE GLOBAL DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY

Процес глобалізації призвів до взаємозв'язку всіх держав. Ступінь залучення різних країн і народів у світогосподарські зв'язки набув надзвичайних масштабів, що сприяло переростанню локальних, специфічних проблем розвитку країн і регіонів у розряд глобальних. У даній статті йдеться про одну з таких проблем, а саме — глобальну продовольчу проблему.

The process of globalization has led to the interconnectedness of all nations. The degree of involvement of various countries and people of the world economy has a dramatic extent, it contributing to the transformation of local, specific problems of countries and regions in the global problems. This article focuses on one such problem as the global food problem.

Ключові слова: продовольча забезпеченість, глобалізація, продовольча політика, тенденції проблем.

Key words: food security, globalization, food politics, trends issues.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що в умовах глобальної нестабільності відбуваються негативні процеси, що призводять до перетворення локальних проблем в глобальні. Одним з таких викликів для людства стала глобальна продовольча проблема, сутність якої полягає в недостатньому задоволенні однієї з першочергових та найважливіших потреб людини у повноцінному харчуванні. Тенденції розповсюдження цієї проблеми неоднозначні, тобто кількість голодуючого населення зменшується повільними темпами, а в періоди кризових явищ навіть збільшується. Саме тому, дана проблема займає вагоме місце в нашому житті.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є розвиток основ дослідження глобальної продовольчої проблеми та її місця в системі пріоритетів економічного розвитку світового господарства в умовах глобалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ

Досліджуючи теоретичні основи глобальної продовольчої проблеми, можна виявити взаємозв'язок глобальної продовольчої проблеми з іншими глобальними проблемами та глобалізацією. Як відомо, глобальні проблеми виникли з локальних під впливом стрімкого розвитку світового господарства, посилення процесу глобалізації та нерівномірності

Рис. 1. "Піраміда" рівнів прояву глобальної продовольчої проблеми

економічного розвитку країн світу. Сучасні проблеми людства не виникають самі по собі, а породжуються вже існуючими. Взаємозв'язок глобальних проблем можна порівняти з хімічним терміном "ланцюгова реакція", тобто при зміні будь-якого елемента системи відбуваються зміни і в інших її складових. Глобалізація є однією з підстав виникнення та розповсюдження глобальних проблем, але, з іншого боку, глобалізаційні процеси можуть стати запорукою вирішення проблем світового масштабу, тому що подолання негативних явищ такого роду неможливе без зусиль усієї світової спільноти. Кожна глобальна проблема має економічне підґрунтя, через що для подолання будь-якої з них необхідне дотримання пріоритетних напрямів економічного розвитку світового господарства.

В основі глобальної продовольчої проблеми лежить багатопричинність та значне економічне підґрунтя. Великий вплив та тісний взаємозв'язок проблема нестачі продовольства має із рівнем розвитку сільськогосподарства, з іншими глобальними проблемами і з процесом глобалізації. У великій мірі глобальна продовольча проблема є проявом кризового стану сучасних світогосподарських зв'язків.

У ході дослідження запропоновано чотири рівні прояву глобальної продовольчої проблеми (рис. 1).

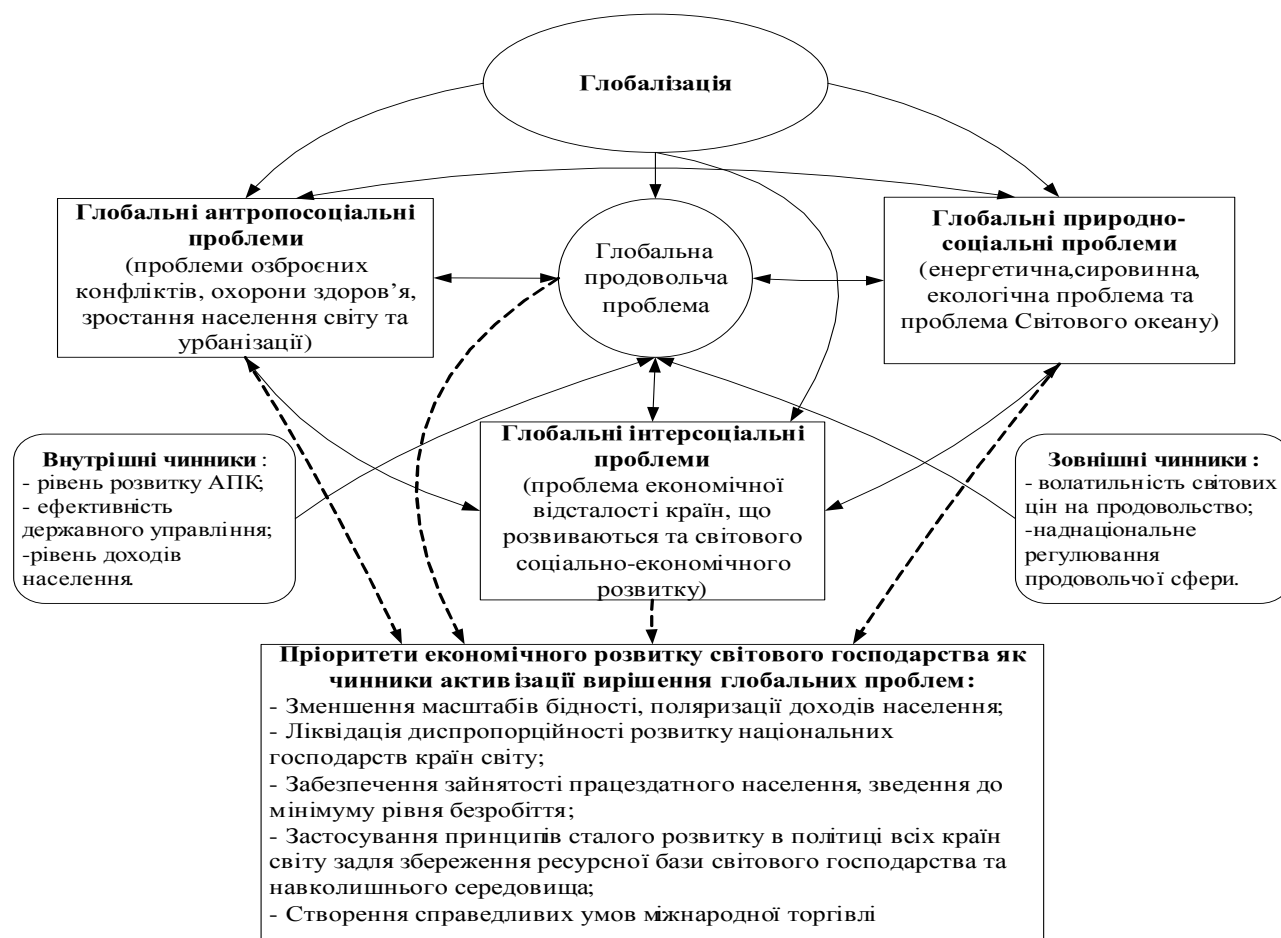
Складові трьох перших рівнів відносяться до реального та "прихованого" голоду, а складова четвертого рівня, хоча і не передбачає нестачі продовольства, але також несе в собі загрозу для здоров'я людини через споживання шкідливих речовин разом з їжею. Тобто, на четвертому рівні незбалансовано-

го харчування на перший план виходить якість споживаних людиною продуктів харчування.

Також, важливе значення в дослідженні має поняття "глобальна продовольча проблема", яке запропоновано розуміти як систематичне недостатнє задоволення першочергової потреби у повноцінному харчуванні, що має всесвітній характер розповсюдження та несе загрози для здоров'я, в першу чергу, малозабезпеченого населення світу, а також термін "глобалізація" з точки зору світової продовольчої проблеми та визначення його як процесу посилення взаємозалежності всіх країн світу та створення глобального економічного простору, який призводить до загострення глобальної продовольчої проблеми, шляхом створення "вільного" ринку продовольчих товарів, який в найбільшій мірі приносить прибуток розвиненим державам, а більшість країн, що розвиваються, залишаються неконкурентоспроможними, населення яких страждає від голоду та недоїдання.

Найбільш значущим проявом сучасних продовольчих криз є тривалий період підвищення цін, під час якого знижується купівельна спроможність більшості населення світу, а отже, і їх продовольча безпека. Виявлено взаємозв'язок між виникненням продовольчих криз та зниженням сонячної активності. Через глобалізацію в сучасному світі регіональні продовольчі кризи переростають у глобальні та зачіпають все більше населення світу.

Встановлено основні методичні підходи, що застосовуються для виявлення впливу продовольчих криз та продовольчої проблеми на населення країн світу, які мають на-

Рис. 2. Логіко-структурна схема чинників впливу на стан світової продовольчої проблеми

ступні спільні риси: застосування трендового аналізу цін на продовольство, визначення зміни попиту на продовольчому ринку, підрахунок частки населення, що недоїдає за калорійністю харчування, визначення частки населення, що проживає за межею бідності, а також частки дітей зі зниженою масою тіла (у віці до п'яти років). Проаналізовані методичні підходи доволі широко охоплюють визначення кризових явищ у харчуванні населення світу, але потребують подальшого вдосконалення.

Далі розглянемо сферу виробництва та розподілу продовольчих ресурсів світу і система її регулювання. В ході дослідження виявлено, що діяльність наднаціональних інститутів спрямована на регулювання міжнародної торгівлі продовольством та на боротьбу з голодом та недоїданням. Проаналізовано світову продовольчу забезпеченість з точки зору економічної та фізичної доступності продуктів харчування. За допомогою аналізу часових рядів статистичних даних з виробництва продуктів харчування та її частки у ВВП

виділено групу країн, що було запропоновано назвати "нові агропродовольчі" країни, які при вдосконаленні своїх продовольчих політик зможуть скласти значну конкуренцію розвиненим державам на світовому ринку аграрної продукції (Аргентина, Бразилія, Еквадор та Україна).

Аналіз показав, що продовольча забезпеченість в умовах глобального розвитку світогосподарських відносин носить нерівномірний та диспропорційний характер. З точки зору фізичної та економічної доступності достатньо забезпеченими є країни з високими та доходами вище середнього. В решті країн, в першу чергу, існує значна обмежена економічна доступність продуктів харчування, а в державах з низьким рівнем розвитку агропромислових комплексів існує проблема фізичної доступності продовольства, яка в деяких випадках не може бути компенсована за рахунок імпорту через недостатність фінансових ресурсів. Через недостатню продовольчу забезпеченість майже 850 млн людей голодує, а якщо врахува-

Рис. 3. Алгоритм формування продовольчої політики в умовах глобальної продовольчої проблеми

вати гіпотетичне припущення про необхідність підрахунку кількості голодуючих на основі показника нормальної фізичної активності, то глобальна продовольча проблема охоплює 1520 млн чоловік. Удосконалення методики вимірювання масштабів глобальної продовольчої проблеми дозволить розробити більш ефективні методи боротьби з нею. Рівномірна продовольча забезпеченість може бути досягнута лише за умов інтенсивного розвитку агропромислових комплексів країн, що розвиваються, за рахунок впровадження новітніх технологій, розвитку інфраструктури та підвищення ефективності всієї економіки.

Відомо також, що наднаціональне регулювання світової агропродовольчої сфери має два протилежних напрямки, один з них в певній мірі загострює прояв глобальної продовольчої проблеми в країнах, що розвиваються, а інший спрямований на боротьбу з нею. Так, угоди СОТ, що регулюють агропродовольчу сферу, створюють диспропорційність її розвитку через нерівномірний розподіл субсидій та технологій серед країн світу на користь розвинених країн. Відкритість економік країн, що розвиваються, в таких умовах призводить до зниження конкурен-

тоспроможності їх дрібних фермерів і виробників продуктів харчування, до залежності від імпорту, а в деяких державах і до загострення глобальної продовольчої проблеми. Саме на боротьбу з цією глобальною проблемою спрямований інший напрям наднаціонального регулювання, а саме діяльність міжнародних організацій, що проводять моніторинг числа голодуючих та надають допомогу постраждалим країнам. Тобто наднаціональне регулювання світової агропродовольчої сфери має суперечливий та неоднозначний характер.

Рівень частки виробництва продуктів харчування до ВВП в світі останні 30 років знаходиться приблизно на одному рівні. Тобто відношення вартості продуктів харчування до валового продукту залишається постійним означає, що, починаючи з деякого рівня розвитку сільського господарства, вартість виробництва одного раціону зростає з такою ж швидкістю, як і вартість всіх інших товарів і послуг, споживаних людиною. Також виявлено, що чим вище рівень індустріалізації країни, тим менше прибутковість сільського господарства. Саме через це високорозвинені країни надають велику державну підтримку своїм сільгоспвиробникам. Але досвід США свідчить, що з інтенсивним використанням

факторів виробництва прибутковість сільського господарства збільшується. Глобалізація відкриває можливості індустріалізації сільського господарства усім державам з використанням досягнень і досвіду більш розвинених країн. Також у результаті кореляційно-регресійного моделювання для виявлення характеру впливу аграрних макропоказників на ВВП на душу населення в "агропродовольчих" країнах з найбільшими показниками частки виробництва продуктів харчування до ВВП, було зроблено наступні висновки. По-перше, в довгостроковій перспективі збільшення частки виробництва продуктів харчування до ВВП може призвести до зниження ВВП на душу населення, тобто урядом цих країн необхідно зосередити свою увагу на коригуванні структури експорту до збільшення частки продовольчої продукції з високою доданою вартістю та вдосконаленні своїх продовольчих політик. По-друге, кожній з цих країн необхідне підвищення якості та конкурентоспроможності своїх продовольчих товарів у зв'язку з виявленою загрозою збільшення імпорту зі зростанням ВВП на душу населення. По-третє, для подальшого економічного зростання необхідне диверсифікація всіх інших галузей економіки на ряду з АПК. Тобто повноцінний економічний розвиток "нових агропродовольчих" країн не може будуватися тільки на збільшенні виробництва АПК, необхідний пошук балансу між всіма сферами економіки.

Для вдосконалення продовольчих політик "нових агропродовольчих країн" пропонуються як загальні, так і заходи, що враховують їх індивідуальні особливості.

Обґрунтовано, що "нові агропродовольчі" країни за останнє десятиліття демонструють позитивні тенденції у збільшенні виробництва продуктів харчування та опановують світовий продовольчий ринок. Але при цьому існують проблеми у розробці та реалізації продовольчих політик у цих країнах. Ми пропонуємо алгоритм формування продовольчої політики в умовах глобальної продовольчої проблеми, що враховує основні напрями для успішного входження держави на світовий ринок продовольства.

Основними перспективними напрямками продовольчої політики "нових агропродовольчих" країн повинні стати заходи по укріпленню національної продовольчої безпеки, подоланню проблеми голоду та недоїдання, створенню та розвитку інфраструктури та підприємств АПК, збільшенню державного регулювання; підвищенню якості продуктів харчування; впровадженню новітніх техно-

логія та засобів ведення господарства; раціональному використанню природних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Глобальна продовольча проблема до цього часу залишається невирішеною, що, в свою чергу, породжує виклики для подальшого розвитку людства, в першу чергу, економічного. Саме стабільний економічний розвиток може стати запорукою подолання проблеми голоду та недоїдання в світі. Стабілізація світогосподарських продовольчих відносин може бути досягнута за умов дотримання пріоритетних напрямів економічного розвитку та вдосконалення агропродовольчих політик країн, що розвиваються. Ситуація, що склалася у світовій агропродовольчій сфері, особливо актуалізує питання адаптації агропромислового комплексу України в умовах глобальної продовольчої проблеми.

Література:

1. Дергачев В.А. (2005), Глобалистика, Юнити-Дана, Москва, Россия.
2. Козик В. В. (2008), Міжнародні економічні відносини, Знання, Київ, Україна.
3. Маркс К. (1985), Немецкая идеология, Политиздат, Москва, Россия.
4. Фролов И.Т. (2002), Сущность и значение глобальных проблем, Знание, Москва, Россия.
5. Вегеш М.М. (2008), Політологія, Знання, Київ, Україна.
6. Фролов И.Т. (2002), Глобальные проблемы современности: научный и социальный аспекты. Москва, Россия.

References:

1. Derhachev, V.A. (2005), Hlobalystyka [Globalistics], Yunyty-Dana, Moscow, Russia.
2. Kozyk, V.V. (2008), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations], Znannia, Kyiv, Ukraine.
3. Marks, K. (1985), Nemetskaia ydeolohyia [The German Ideology], Polytyzdat, Moscow, Russia.
4. Frolov, Y.T. (2002), Suschnost' y znachenye hlobal'nykh problem [The nature and significance of global issues], Znanye, Moscow, Russia.
5. Vehesh, M.M. (2008), Politolohyia [Political science], Znannia, Kyiv, Ukraine.
6. Frolov, Y.T. (2002), Hlobal'nye problemy sovremennosti: nauchnyy y sotsyal'nyy aspekty [Global problems of our time: the scientific and social aspects], Mezhdunarodnye otnosheniya, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 06.06.2014 р.

УДК 658:631.157

В. Д. Белік,
ст. викладач кафедри фінансів та кредиту,
Республіканський вищий навчальний заклад "Кримський гуманітарний університет", м. Ялта

УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

V. Belik,
teacher of faculty of the finance and the credit,
the Republican higher educational institution "the Crimean humanitarian university", Yalta

THE PERFECTION OF SOCIAL-PSYCHOLOGICAL METHODS OF MANAGEMENT AT THE ENTERPRISES OF THE FOOD-PROCESSING INDUSTRY

Забезпечення ефективного функціонування підприємств харчової промисловості залежить від здатності керівників застосовувати методи управління, адекватні сучасним ринковим перетворенням. Під методами управління нами розуміються способи здійснення управлінської діяльності. Сутність соціально-психологічних методів зводиться до цілеспрямованого впливу на особистість та колектив з метою поступової зміни їх настанов, орієнтацій у трудовій діяльності та творчій активності, а також на соціальні та психологічні інтереси персоналу та підприємств харчової промисловості загалом. Соціально-психологічні методи орієнтовані на розширення можливостей і шляхів найбільш ефективної мобілізації інтелектуальних та емоційних ресурсів працівників з метою активізації їх трудової активності. У статті удосконалено теоретико-методологічні положення і прикладні рекомендації щодо використання соціально-психологічних методів управління на підприємствах харчової промисловості в умовах розвитку ринкових форм господарювання. Встановлено, що процес формування нової організаційної культури підприємств харчової промисловості ефективно доповнюють: сучасна управлінська структура організації, що базується на горизонтальних зв'язках, взаємна підтримка та довіра, колективні прийняття рішень і відповідальність за їх виконання.

The maintenance of effective functioning of the enterprises of the food-processing industry depends on ability of heads to apply the methods of management adequate to modern market transformations. Methods of management of us as ways of realization of administrative activity are understood. The essence of social-psychological methods is reduced to purposeful influence on the person and collective with the purpose of gradual change of their installations, orientations in labour activity and creative activity, and also on social and psychological interests of the personnel and the enterprises of the food-processing industry in general. Social-psychological methods are focused on expansion of opportunities and ways of the most effective mobilization of intellectual and emotional resources of workers with the purpose of activation of their labor activity. The theoretical and methodological positions and applied recommendations on use of social — psychological methods of management at the enterprises of the food-processing industry in conditions of development of market forms of managing. It is established, that process of formation of new organizational culture of the enterprises of the food-processing industry effectively supplement: modern administrative structure of the organization which is based on horizontal communications, mutual support and trust, collective decision-making and the responsibility for their performance.

Ключові слова: методи, управління, підприємство, харчова промисловість, персонал, колектив.

Key words: methods, management, enterprise, food-processing industry, personnel, collective.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Соціально-економічні перетворення в харчовій промисловості супроводжуються нестабільністю та невисокими темпами економічного зростання. Відчувається брак дієвих та довготривалих механізмів органі-

заційного впливу на економічні процеси. Застосування організаційних методів на підприємствах харчової промисловості не дає бажаних результатів.

Серед економічних важелів найдієвішим є заробітна плата, однак вона є найнижчою по-

рівняно з тою, що є в інших галузях народного господарства. Вимогою часу є пошук і запровадження інноваційних управлінських методів підвищення ефективності виробництва. Актуальність дослідження зумовлюється ще й тим, що проблема застосування соціально-психологічних методів управління виробничими колективами є відносно новою для виробників харчової продукції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У вітчизняній та зарубіжній літературі з менеджменту, психології управління обґрунтовано та багатоаспектно розглянуто методи управління колективами та організаціями. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних та прикладних аспектів проблеми використання соціально-психологічних методів управління на підприємствах зробили такі українські вчені: Б.М. Андрушків, А.І. Безтелесна О.М. Бородіна, В.Г. Галанець, В.М. Гриньова, Т.Г. Дудар, Й.С. Завадський, А.М. Колот, І.І. Кравчук, О.А. Попова, А.П. Червінська та інші. Загальні теоретичні проблеми управління та методологію використання соціально-психологічних методів розробили відомі зарубіжні науковці: К.Г. Бланшар, П.Ф. Друкер, А. Маслоу, П. Херсі та інші.

В опублікованих працях вітчизняні вчені досягли значних результатів у розробці методологічних підходів до формування психологічного мікроклімату та соціальних відносин на великих підприємствах. Певного прогресу досягнуто у дослідженні мотиваційних механізмів високопродуктивної праці у харчовому виробництві. Увага, проте, акцентується переважно на матеріальних мотивах, у той же час психологічні методи згадуються як допоміжні.

Водночас недостатньо досліджено зміну управлінських відносин на підприємствах харчової промисловості, управління процесом трансформації виробників харчової продукції та виходом їх у лідери в галузі. Потребує наукового обґрунтування роль керівника у раціональному доборі працівників, згуртуванні їх у цілісний колектив, зацікавленні методами мотиваційного управління всіх працівників у кінцевому результаті.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є удосконалення теоретико-методологічних положень і прикладних рекомендацій щодо використання соціаль-

но-психологічних методів управління на підприємствах харчової промисловості в умовах розвитку ринкових форм господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечення ефективного функціонування підприємств харчової промисловості залежить від здатності керівників застосовувати методи управління, адекватні сучасним ринковим перетворенням. Під методами управління нами розуміються способи здійснення управлінської діяльності.

Сутність соціально-психологічних методів зводиться до цілеспрямованого впливу на особистість та колектив з метою поступової зміни їх настанов, орієнтацій у трудовій діяльності та творчій активності, а також на соціальні та психологічні інтереси персоналу та підприємств харчової промисловості загалом. Соціально-психологічні методи орієнтовані на розширення можливостей і шляхів найбільш ефективної мобілізації інтелектуальних та емоційних ресурсів працівників з метою активізації їх трудової активності.

У дослідженні автор дотримується єдиного принципу поділу соціально-психологічних методів на соціальні та психологічні. Чільними серед психологічних методів нами виділено: методи психологічного спонукання; методи формування соціально-психологічних стосунків; методи гуманізації праці; методи професійного відбору і навчання. На основі аналізу сучасних мотиваційних теорій (спонукальних і процесуальних) нами відзначається актуальність для сучасного рівня розвитку послідовність задоволення людських потреб від нижчого рівня (фізіологічних) до вищого (психологічних).

Затяжна криза у харчовій сфері і вкрай низький рівень життя вимагають у першу чергу запровадити стабільні та дедалі сильніші економічні мотиватори й на основі цього переходити на соціально-психологічні методи спонукання до високопродуктивної праці. При такому тісному поєднанні мотивація, як важлива функція управління набуває відносно відособленого характеру і її реалізація стає предметом мотиваційного управління. Мотиваційне управління, з одного боку, формує внутрішні і зовнішні чинники, що спонукають людину до певних дій, а з другого — впливає на людину, безпосередньо стимулює її до дії.

Успішні підприємства залежать у першу чергу від успішного керівництва, від здатності керівника стати лідером колективу і вивести виробника у лідери галузі, а то й регіону. Лідерство керівника — це тип управлінської взаємодії, здійснюваний на найбільш ефективному для певної ситуації поєднанні різних джерел влади і спрямований на спонукання персоналу до досягнення загальних цілей. Таке лідерство є системною і сукупною функцією керівника, його послідовників і ситуаційних перемінних [2, с. 224].

За основу формування моделі лідерства керівників підприємств харчової промисловості нами обрано теорію життєвого циклу. Згідно з цією теорією, лідерство керівника залежить від зрілості виконавців. Зрілість є динамічною характеристикою, що відповідає конкретній ситуації.

Відповідно до поставленого завдання і залежно від зрілості колективу лідер-керівник по-різному вибудовує вимоги до завдань і взаємовідносин персоналу в якості двох наявних вимірів стилів управління: обсяг безпосереднього керівництва і необхідна соціоемоційна підтримка.

Обираючи стиль управління, керівник повинен вмело змінювати типи лідерської поведінки відповідно до рівня зрілості підлеглих. Від управлінських відносин "начальник — підлеглий" він переходить до елементів традиційного лідерства, що базується на відносинах "лідер — послідовник", динамічним результатом якого має стати ефективне лідерство на відносинах "лідер — команда лідерів".

Створення ефективної системи управління підприємств харчової промисловості має базуватися не лише на творчому застосуванні дієвих зарубіжних методів менеджменту, а й на розробці власних підходів до управління та рекомендацій їх конкретного застосування. Управління виробничими колективами буде успішним лише тоді, якщо воно буде опиратися на розуміння соціальних і психологічних процесів і явищ, які відбуваються в середовищі підпорядкованих керівнику працівників.

На основі знання особливостей мікроклімату в підрозділах підприємств харчової промисловості керівник зможе вмело використовувати мотиваційне управління задля підвищення загального результату, надихати працівників власним прикладом і зумовлювати до змін своїх орієнтацій та настанов.

Результати дослідження свідчать, що у сфері управління підприємствами харчової

промисловості склалася парадоксальна ситуація. Адміністративні методи управління зведено до мінімуму, тоді як адміністративний апарат зберігся. На підприємствах функціональні зв'язки домінують над лінійними. Це призвело до порушення взаємозв'язків між керувальною і керованою підсистемами, знизився рівень відповідальності, що підвело виконавську дисципліну до критичної межі.

Встановлено, що стратегічні зміни у плануванні й розвитку структури персоналу підприємств харчової промисловості доцільно здійснювати із застосуванням диференційованого системного підходу, виділивши три групи заходів: планування, добір та розстановка кадрів; підвищення ефективності використання та спеціалізації кадрів; мотивація персоналу.

Розпочинати структурні зміни слід із діагностики кадрового потенціалу. Узагальнивши сучасні методи діагностики, нами визначено такі напрями діагностування кадрового потенціалу підприємств: оцінка потенціалу службовців та робітників; оцінка рівня плінності кадрів та негативних наслідків цього процесу; визначення рівня відповідності управлінського персоналу обійманим посадам; дослідження організаційної культури та мікроклімату.

Доповнювальним засобом добору працівників нами запропоновано психологічну професіограму. Професіограма має містити в собі зведення двох планів: опис самої професійної діяльності (психологічна професіограма) і опис (зведення) вимог до людини, які містить ця діяльність, до її психіки як перелік професійно необхідних якостей. Виконаний на основі професіограми добір працівників у трудові колективи дозволяє запобігти психологічній несумісності та конфліктам, створити в колективі сприятливий для високопродуктивної праці мікроклімат.

Структурні зміни персоналу підприємств харчової промисловості впливають на їхню внутрішню культуру. Заново створені організації формують свою організаційну культуру поступово, впродовж кількох років. Одночасно підприємства, які створилися внаслідок реорганізації, успадковують оргкультуру від свого засновника.

Аналіз організаційної культури підприємств харчової промисловості показує, що вона формується під впливом таких чинників: ставлення працівників до своєї трудової діяльності і до робочого місця; внутрішньо-органі-

заційної соціальної комунікації, управлінської культури організації; наявних моралі та мотивації.

Перспективним напрямом соціально-психологічного управління, який закладає демократичні основи організаційної культури, є концепція партисипативного управління. Найбільш ефективними напрямками партисипативного управління є: створення працівникам можливості самостійно вирішувати, як краще здійснювати свою трудову діяльність; залучення працівників до прийняття групового рішення в різних питаннях; надання робітникам права контролю за якістю їхньої праці, фіксація відповідальності за досягнуті результати; надання робітникам права формувати виробничі колективи з тих членів організації, з котрими їм хотілося б працювати разом.

Необхідною умовою успішної реалізації мотиваційного управління на підприємствах є впровадження системи діагностики мотивації трудової діяльності. Новація передбачає такі заходи: вивчення та систематизація індивідуальних пріоритетів; збір та узагальнення необхідної управлінської інформації, виявлення та аналіз найдієвіших мотиваторів трудової активності; запровадження ефективних методів посилення мотивувальної функції управління [4].

Головним і найбільш дієвим методом вирішення проблем успішного підприємництва в харчовій промисловості є розвиток лідерства. Завдяки особистим якостям керівника і його впливу на команду зміцнюється її творчий дух та цілеспрямованість. При певних умовах вони підсилюються делегуванням керівниками частини своїх повноважень підлеглим. При збереженні загальної відповідальності керівника посилюється активна участь підлеглих не тільки у виробничому процесі, а й в управлінській роботі, оскільки разом з повноваженнями вони перебирають і відповідальність.

ВИСНОВКИ

Установлено, що процес формування нової організаційної культури підприємств харчової промисловості ефективно доповнюють: сучасна управлінська структура організації, що базується на горизонтальних зв'язках, взаємна підтримка та довіра, колективні прийняття рішень і відповідальність за їх виконання.

Розширення участі працівників в управлінні підприємств харчової промисловості через

контроль за якістю праці та її колективні результати, заохочення новаторства та раціоналізаторської діяльності стають основою для впровадження партисипативного управління, яке значно покращує використання всього потенціалу людських ресурсів, забезпечує більшу віддачу, вагомий вклад робітника в життя організації.

Структурні зміни зачіпають інтереси людей, тому ці зміни належить упроваджувати обережно й виважено, враховувати оргструктуру господарства та інтереси всіх працівників. Комплексне системне поєднання матеріального стимулювання із соціальними та психологічними мотиваторами може активізувати виробників харчової продукції.

Література:

1. Кузнецова І.О. Моніторинг як складова процесу управління підприємством хлібопродуктів: теорія та методологія / І.О. Кузнецова. — Одеса: ВПП "Друкарський дім", 2009. — 228 с.
2. Поєдинцева В.В. Соціально-психологічні особливості персоналу підприємств малих та середніх підприємств / В.В. Поєдинцева // Економіка: проблеми теорії та практики. — 2003. — Вип. 181. — Т. 1. — С. 224—230.
3. Федуллова І.В. Обґрунтування напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної галузі / І.В. Федуллова — К.: НУХТ, 2009. — 512 с.
4. Фролова Г.І. Ситуаційний підхід в сучасній теорії та практиці менеджменту / Г.І. Фролова // Формування ринкових відносин в Україні. — 2002. — Вип. 16. — С. 146—149.

References:

1. Kuznetsova, I.O. (2009), "Monitoring as component of managerial process by the enterprise of bakeries: theory and methodology", Odessa, pp. 228 p.
2. Poedintseva, V.V. (2003), "The social of feature of the personnel of the enterprises of the small and average enterprises", *Ekonomika: problemi teorii i praktiki*, vol. 181, pp. 224—230.
3. Fedulov, I.V. (2009), "The substantiation of directions of innovative development of the enterprises of baking branch", Kiev, 512 p.
4. Frolov, G.I. (2002), "The situational approach in the modern theory and practice of management", *Formuvannya rinkovuh vidnosun v Ukraini*, vol. 16, pp. 146—149.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2014 р.

УДК 334:338.1

Д. А. Тарасов,
аспірант, Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА КООПЕРАЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

D. Tarasov,
postgraduate, Poltava State Agrarian Academy, Poltava

ECONOMIC NATURE OF THE COOPERATIVES IN AGRICULTURAL COMMODITY

У статті розглядається економіко-теоретичне підґрунтя створення кооперативного руху серед сільськогосподарських товаровиробників як системоутворюючий фактор відродження аграрної сфери. На основі синергетичного ефекту кооперації та розширення її сфери впливу на сільськогосподарських товаровиробників, забезпечується реалізація їх економічних інтересів з досягненням взаємовигідної мети за рахунок справедливого розподілу отриманого доходу. Виникнення та розвиток кооперативних формувань у сільському господарстві зумовлено звичною і зрозумілою для товаровиробника формою організації виробництва, яка надає її учасникам робочі місця, забезпечуючи матеріальну зацікавленість у колективній співпраці. Це повинно відбуватися в єдності нормативно-законодавчого, фінансово-кредитного та соціально-економічного державного механізму щодо підтримки сільськогосподарської кооперації як важливого елементу ринкових перетворень у аграрному секторі економіки.

This paper deals with the economic and theoretical background creating cooperative movement among agricultural producers as a factor revival of agrarian sector. Based on the synergistic effect of cooperation and expand its sphere of influence on agricultural producers provided the implementation of their economic interests with the achievement of mutual goals through an equitable distribution of the revenue. The emergence and development of cooperative groups in agriculture due to the familiar and understandable to the commodity form of production organization that provides its members jobs, providing a material interest in the collective cooperation. This should be in the unity of regulation, finance and credit, social and economic state mechanism to support agricultural cooperation as an important element of market reforms in the agricultural sector.

Ключові слова: кооперація, сільське господарство, аграрне виробництво, економічні відносини.
Key words: cooperation, agriculture, agricultural production, economic relations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Докорінні аграрні перетворення, що супроводжують ринкову трансформацію аграрного сектора національної економіки, спрямовані на підвищення його результативності, ефективності та конкурентоспроможності. В цьому контексті стратегічно важливим завданням є формування ринково орієнтованої організаційної структури сільського господарства, що стало можливим в умовах становлення інституту приватної власності, плюралізму організаційно-правових форм підприємств, розвитку аграрного підприємництва.

За таких умов організаційно-правовою формою підприємства, що, з одного боку, зберігає переваги великомасштабного виробництва, а з іншого, є адекватною завданням ринкової трансформації, виступають сільськогосподарські кооперативи. Це визначає їх безперечне право на існування і доцільність поширення в сільському господарстві в умовах перехідної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації внесли класики та сучасники кооперативної думки: М. Туган-Барановський, О. Чаянов, В. Зіновчук, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, Г. Черевко та ін. Проте далеко не всі теоретичні та прикладні проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації достатньо мірою вивчені. Це насамперед стосується обґрунтування внутрішньогосподарських економічних відносин, мотиваційного механізму та пріоритетів соціального розвитку кооперативів тощо.

ЦІЛЬ СТАТТІ

Здійснити теоретичний підхід щодо узагальнення економічної природи кооперативних форм взаємодії сільськогосподарських товаровиробників та визначити вплив кооперації на ефективність сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Економічні інтереси є об'єктивно спонукальними мотивами економічної діяльності людей і наявністю відносин, зумовлених, насамперед, розвитком їх матеріальних потреб. Тому рівень реалізації економічних інтересів і вияв діапазону відносин в значній мірі залежить від організаційної форми виробництва.

Розвиваючи господарську діяльність, виробник приділяє багато уваги технології та її удосконаленню, підвищенню якості продукції, вдосконаленню організації виробництва й праці. Ці турботи обмежують його діяльність в інших споріднених сферах ринку. Ситуація особливо ускладнюється, якщо розміри виробництва не дають змоги утримувати власні служби з організації збуту продукції, матеріально-технічного забезпечення, переробки і інші. У такому випадку поєднання виробничої та ринкової діяльності можливе за умови використання послуг партнерів, котрі можуть виконати ті чи інші ринкові функції, де товаровиробник є засновником обслуговуючих структур. Таке об'єднання товаровиробників у певні структури забезпечує не лише отримання відповідного зиску, а й робить їх рівноправними учасниками ринкових відносин.

Кінцевою ж метою для сільськогосподарських товаровиробників має стати організація виробництва на таких засадах, в основу яких слід покласти, насамперед, захист їх інтересів [1, с. 26].

Рух продуктів від виробника до споживача в безпосередній формі або через посередника визначається передусім, виробничими зв'язками, їх станом і потребою на макроекономічному рівні. Підприємство як колективний виробник, вступаючи у виробничі зв'язки з одними підприємствами, може кооперуватися з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання виготовленої продукції. З іншими — може мати зв'язки з приводу кооперації праці у виконанні окремої операції чи виробничого процесу з виробництва кінцевої продукції, готової до споживання. Тут також виявляються відносини розподілу, обміну й споживання. Це все і є економічними відносинами, які охоплюють організаційно-економічні й техніко-економічні зв'язки, завдяки яким здійснюються розподіл, обмін і споживання на такому рівні.

Відносини виробництва, розподілу, обміну та споживання — це замкнута система, що, по суті, відображає дію різних учасників за єдиним принципом співробітництва і на основі кооперації праці, внаслідок яких відбувається кругообіг продукту в суспільстві, забезпечується без-

перервний розвиток суспільного виробництва. Відносини виробництва, розподілу, обміну та споживання визначаються рівнем розвитку економічних відносин, котрі обумовлюють співпрацю партнерів, тобто їх кооперацію, яка значною мірою залежить від існуючих політичних, правових й ідеологічних умов [2, с. 147].

Аграрне виробництво, як і виробництво взагалі, складається з великої кількості підприємств, організацій і установ, об'єднаних в одну складну економічну систему. Між ними виникають виробничі зв'язки, що об'єднують виробників за інтересами. Ці зв'язки надзвичайно різноманітні й можуть бути пов'язані з організацією і технологією виробництва, обміном і споживанням продукції, наданням послуг і консультацій та ін.

У процесі виробництва й реалізації продукції аграрні формування входять у зовнішні та внутрішні контакти з фізичними й юридичними особами, що розвиваються у формі економічних відносин.

Економічні відносини — всі зв'язки і контакти між юридичними та фізичними особами, які здійснюються в процесі виробництва, реалізації, розподілу і споживання продукції й опосередковуються через відповідні економічні взаєморозрахунки між згаданими суб'єктами безпосередньо або через посередників на основі вартісного виміру обсягів здійснюваних взаємних заходів [3, с. 126].

Економічні відносини в аграрному секторі можуть виникати між партнерами у випадку:

- закупівлі сільськогосподарської техніки та знарядь, мінеральних добрив, насіння й інших засобів виробництва;
- переробки та збуту продукції, що виробляють на продаж як товар;
- організації ремонту і прокату техніки;
- організації розсадників, племінних, дослідних і показових полів, ферм і цілих господарств;
- отримання дешевого кредиту на виробничі цілі;
- забезпечення консультативно-дорадницько-інформаційних послуг;
- наукового забезпечення та супроводу.

Удосконалення і реалізація цих взаємовідносин є міцною основою для розвитку кооперації саме в агропромисловому комплексі.

Веконічній літературі простежуються різні концептуальні підходи до розуміння "кооперації". Виділимо дві течії поглядів учених [2, с. 28]:

- кооперацію розглядають як організаційну структуру, тобто добровільні об'єднання людей для спільної господарської діяльності,

або одну з форм організації праці, за якої чимало осіб спільно беруть участь в одному й тому самому процесі праці;

— кооперація розглядається як процес об'єднання зусиль і ресурсів, ототожнюється з існуванням сукупності аналогічних кооперативів.

Виробничі відносини, які формуються на принципах співробітництва у виготовленні продукту готового до споживання, або послуги для задоволення життєво важливих потреб. І не обов'язково, щоб партнерами стали кооперативи. Це можуть бути підприємства будь-якого типу й інші господарські структури.

Концептуальний підхід до кооперації повинен ґрунтуватись на розумінні її як явища, для розвитку якого, як і для розвитку будь-якого явища (хімічного, біологічного, фізичного, економічного, природного і т.п.), потрібні відповідні умови. Вплив цих умов на рівень розвитку кооперативних відносин проявляється в дії конкретних чинників, що можуть бути систематизовані в такі групи:

— стабілізуючі: наявність і рівень розвитку інфраструктури; ступінь рівності можливостей для розвитку різних організаційних форм; громадська думка щодо розвитку кооперації; ставлення держави до цього явища; однакові можливості в конкуренції з державними підприємствами;

— збуджувальні: законодавчо-правова база розвитку кооперації; стабільність економіки країни; система оподаткування й податкові пільги; фінансово-кредитне обслуговування; наявність правових гарантій і захист власності; стабільність економіки країни; доступність щодо виду діяльності;

— організаційно-базові: мотивація; база та процедура створення кооперативів; спосіб залучення стартового капіталу; консультативна, інформаційна й науково-методична підтримка розвитку кооперації.

Чинники виробництва — забезпеченість засобами, матеріалами та ресурсами, потреба і попит продукції, кількість і якість продукції, терміни реалізації, умови виробництва й реалізації продукції [3, с. 49].

Отже, кооперація — це економічне явище, що виявляється в економічних взаємовідносинах між партнерами в сенсі їх співпраці з тим, щоб досягти спільної мети за менших питомих затрат ресурсів на основі взаємної вигоди для всіх учасників і задоволення інтересів кожного.

Головною метою кооперації є допомога сільськогосподарським товаровиробникам у розвитку їх економіки та підвищення ефективності.

Основний чинник — існування законів, тобто правової бази, котрими держава регулює діяльність і відносини з кооперативами. Правову базу розвитку кооперації варто розуміти як сукупність законів, нормативних та інструктивних документів, що визначають порядок створення кооперативів, їх правові й організаційні форми, порядок організації виробництва, взаємовідносин у забезпеченні ресурсами, збуті продукції, системи оподаткування, відносин між державою та кооперативами, кооперативів між собою, закріплення правових гарантій проти відчуження власності.

Основна ідея сільськогосподарської кооперації є простою й обумовлюється трьома своїми чинниками:

— об'єктивно існують переваги крупного виробництва над дрібним;

— організаційні, економічно-ресурсні й інші межі кожного підприємства (окремого виробника) не дають змоги повного розвитку процесів концентрації й спеціалізації у них з метою нарощування масштабів конкретної галузі;

— кооперація дає можливості для розвитку процесів концентрації та спеціалізації господарства на виробництві конкретного виду продукції, поза згаданими межами, внаслідок об'єднання їх зусиль у формі взаємовигідної співпраці з метою одержання максимального ефекту на використовуваних ресурси кожного з учасників кооперації.

Крім цього, існує ще й так званий техніко-економічний аспект, який ґрунтується на теорії диференціальних оптимумів. Суть його полягає в тому, що в сільськогосподарському виробництві різні механічні, біологічні, економічні процеси й операції мають свої оптимальні режими та розміри. Проте оптимальний розмір сільськогосподарського виробничого підприємства не повинен відповідати оптимальному розміру підприємства, що переробляє сільськогосподарську сировину, оптимум якого залежить від різних чинників, у тому числі й від ступеня транспортабельності різних видів сировини.

Суперечка про переваги великого чи дрібного виробництва, в принципі, безпредметна. Безперечно, існує низка переваг великого підприємства над дрібним. Однак і малий бізнес у певних випадках має переваги над крупно товарним виробництвом. Оптимум у цьому випадку доцільно відшукувати там, де має місце мінімальний рівень собівартості одиниці продукції, тобто, де на одиницю витрат одержують максимум продукції. Питання диференційованих оптимумів — це питання, по-перше, оптимальних розмірів тих чи інших конкретних

підприємств; по-друге, питання про оптимум різних галузей сільського господарства; по-третє, питання оптимальності масштабів кооперативних взаємовідносин. Окремі технічні або економічні процеси можуть бути виділені з конкретних господарств для об'єднання їх з аналогічними процесами в інших.

Свого часу О. Чаянов об'єднав ці процеси в чотири групи [4, с. 349]:

1. Механічні процеси, пов'язані із земельними просторами (обробіток ґрунту, сівба, перевезення, збирання врожаю тощо).

2. Біологічні процеси рослинництва і тваринництва (ріст рослин, лактація корів, приріст живої маси тварин).

3. Механічні процеси первинної переробки сировини.

4. Господарські операції у зв'язках із зовнішнім світом (купівля та продаж, фінансово-кредитні відносини і податки).

Така класифікація універсальна, оскільки охоплює всі функціональні можливості сільського господарства, як існуючі, так і ті, що можуть виникнути в майбутньому.

Для розвитку кооперації, необхідні сприятливі умови [5, с. 79], це:

— визнання державою демократичного характеру виробництва, коли можливий вільний вибір і здійснення будь-якого виду економічної діяльності;

— існування правового статусу захисту кооперативів і скасування будь-якого державного втручання в їх господарську діяльність;

— визнання та функціонування різних форм власності, в тому числі й приватної;

— наявність гнучкого економічного механізму та пільгової податкової підтримки;

— підтримка державою ідеології стосовно конкретних форм кооперації і широка популяризація її переваг;

— цільова кредитна допомога держави у становленні кооперативів, розумне поєднання соціально-економічних інтересів держави й учасників кооперації.

ВИСНОВКИ

В умовах ринкової економіки сільськогосподарська кооперація є складним соціально-економічним механізмом, діяльність якого охоплює не тільки одержання сільськогосподарської продукції, але і її збереження, переробку, реалізацію, а також матеріально-технічне забезпечення, кредитне й сервісне обслуговування. У розвинутих країнах відбулося своєрідне об'єднання сільськогосподарських товаровиробників. Вони включені у суспільне виробництво. Але цей про-

цес відбувався "знизу", поступово й добровільно. Власник добровільно поступився на користь асоціації певними виробничими і комерційними функціями, що дозволило йому зосередитися, насамперед, на виробничих операціях. Проте він залишився власником засобів і результатів праці, господарем виробництва. Саме завдяки цьому не відбулося "розселення" в аграрному секторі. Збереглися приватновласницька психологія, сприятлива для розвитку аграрного виробництва та підвищення його ефективності. На цьому в країнах ринкової економіки ґрунтується на політиці агробізнесу, її головна мета — не позбавити дрібного товаровиробника ініціативи й господарської самостійності.

Література:

1. Іванух Р.А. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах переходу до ринкової економіки / Р.А. Іванух, О.О. Жовтанецька // Економіка АПК. — 2001. — № 12. — С. 25—31.

2. Алтухов И.А. Новый аграрный строй России: [монография]. / И.А. Алтухов, А.Е. Шалин. — Нижний Новгород. — ГИПП: Нижполиграф, 1996. — 281 с.

3. Туган-Барановський М. Політична економія. / М. Туган-Барановський. — М.: Политиздат, 1984. — 263 с.

4. Чаянов А.В. Оптимальные размеры земледельческих хозяйств: Избранные труды / А.В. Чаянов. — М.: Колос, 1988. — 623 с.

5. Черевко Г. Система агробізнесу в США. Кооперація в системі агробізнесу / Г. Черевко, Ф. Горбонос // Економіка України. — 1996. — № 7. — С. 74—82.

References:

1. Ivanukh, R.A. and Zhovtanets'ka, O.O. (2001), "The development of agricultural cooperatives in the transition to a market economy", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 25—31.

2. Altukhov, Y.A. and Shalyn, A.E. (1996), *Novyj ahrarnyj stroj Rossyy: [New agrarian system in Russia]*, NYPP Nyzhpolyhraf, Nyzhnyj Novhorod, Russia.

3. Tugan-Baranov'skyj, M. (1984), *Politychna ekonomiiia [Political Economy]*, Polytyzdat, Moscow, USSR.

4. Chaianov, A.V. (1988), *Optymal'nye razmery zemledel'cheskykh khoziajstv: Yzbrannye trudy [Optimal dimensions of agriculture farms]*, Kolos, Moscow, USSR.

5. Cherevko, H. and Horbonos, F. (1996), "U.S. agribusiness system. Cooperation in the agribusiness system", *Ekonomyka Ukrainy*, vol. 7, pp. 74—82. *Стаття надійшла до редакції 24.06.2014 р.*